

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE KARADENİZ BÖLGESİ'NDEKİ ÇETECİLİK FAALİYETLERİ

Merve DOĞAN KADER*

Öz

Osmanlı Devleti 1914 yılında girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'yla çekilmiştir. Antlaşmadan sonra Mart 1919'da Samsun ve Merzifon İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Askeri birliklerden başka Karadeniz'e gelen İngiliz kontrol subaylarının, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine gönderdikleri raporlar bölgenin durumuyla ilgili bilgiler sunmaktadır. Onlardan başka Donanma Bakanlığına bağlı subayların raporları da önemlidir. Bu raporlarda İngiliz kontrol subayları, bölgedeki Hristiyan Rum halktan edindikleri bilgiler doğrultusunda, Müslüman çeteler yüzünden Hristiyanların tehdit altında olduklarını aktarmıştır. Ancak yer yer özellikle Rum din adamlarının Rum halkını kışkırtarak çeteciliğe teşvik ettiklerinden de bahsetmişlerdir. Ayrıca bölgedeki İngiliz subaylar, Milli Mücadele'nin Karadeniz'de yayılmasını sıkı takibe almışlardır. İngiliz subaylar, 1919 yılının sonuna doğru bölgeden askeri birliklerini çekmek zorunda kaldıklarında, asayişin çok iyi olduğunu yazarlarken, 1920 başında tekrar bölgedeki asayişte bozulma olduğunu iletmışlerdir. Bunun altında Türk teşkilatlanmasından duyulan endişe yatmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bölgedeki kontrolü sağlamasından sonra İngiliz subaylar bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen 1921 yılı sonuna kadar Karadeniz Bölgesi'ndeki gelişmeleri aktarmışlardır. Bu çalışmada ağırlıklı olarak, İngiltere Dışişleri Bakanlığı ve Donanma Bakanlığına ait belgeler kullanılarak 1919-1921 yılları arasında Karadeniz'deki çetecilik faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz Bölgesi, Çeteler, İngiliz Kontrol Subayları, Milli Mücadele

Abstract

Gang Activities in the Black Sea Region during the National Struggle Period

The Ottoman Empire withdrew from the First World War with the Armistice of Mudros on 30 October 1918. Thereafter, the British occupied Samsun and Merzifon in March 1919. Apart from the military units, the British control officers who came to the Black Sea provided information about the situation in the region in their reports, which they sent to the British High Commissioner

---

* Dr., Biruni Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, İstanbul.
E-posta: mervedogann@windowslive.com ORCID:0000-0002-8486-2403
(Makale Gönderim Tarihi: 31.07.2022 - Makale Kabul Tarihi: 23.12.2022)

in Istanbul. The reports of the officers of the Admiralty are also important. British officers stated that Christians were under threat because of the Muslim gangs, in line with the information they obtained from the Christians in the region. However, from time to time, they also claimed that the Greek clergy, in particular, incited the Greek people to form gangs. In addition, British officers closely followed the spread of the National Struggle in the Black Sea region. When the British had to withdraw their troops from the region towards the end of 1919, while they wrote that the security was very good, at the beginning of 1920, they reported that there was a deterioration in the security in the region again. The Turkish Grand National Assembly ultimately gained control of the region, forcing the British out. Despite this, the British monitored developments until the end of 1921. In this study, gang activities in the Black Sea between 1919 and 1921 were examined using documents from the British Foreign Office and the Admiralty.

Keywords: *Black Sea Region, Gangs, England Control Officers, National Struggle*

Giriş

Osmanlı Devleti 1914 yılında girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkesiyle çekilmiştir. Mütarekeyi takiben İtilaf Devletleri, Osmanlı topraklarını işgale başlamışlardır. Bu işgallerin temelinde ise Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli antlaşmalar yer almaktadır. Gizli anlaşmalar kapsamında Karadeniz Bölgesi'nin İngiltere ve Fransa arasında paylaşılması, Rusya'daki Bolşevik İhtilali üzerine olmuştur. İngiltere ve Fransa arasındaki 23 Aralık 1917 tarihli gizli antlaşmaya göre, İngiltere Karadeniz'in güneydoğusunda Türklere karşı, Fransa ise kuzeyde Ruslara karşı faaliyetlerde bulunacaktı. İngiltere ve Müttefikler bu amaçla, Karadeniz'e geçerek oradan, Bolşeviklere karşı savaş veren Beyaz Rus Kuvvetlerinden General Anton İvanoviç Denikin, Amiral Aleksandr Vasiliyeviç Kolçak ve General Pyotr Wrangel gibi subaylara askeri malzeme göndermişlerdir.¹ Karadeniz'in İngilizler için anlamı pratikte daha çok bu minvaldedir. Teoride ise İngilizler, Karadeniz'deki mevcudiyetinin nedenini, Ermeni ile Rumları Türk çetelere karşı korumak, asayişsizliği önlemek ve Mondros Mütarekesi gereğince silahları toplamak olarak açıklamaktaydı.

Bu amaçlarla hareket eden İngilizler, 8 Kasım'dan itibaren İstanbul limanına gelmeye başlayan diğer İtilaf kuvvetleri gibi, İstanbul'da kendilerine bir karargâh kurmuşlardır.² Ayrıca İstanbul'da, İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliklerinden biri olan İngiliz Yüksek Komiserliği'ne Amiral Somerset Arthur Gouch Calthorpe atanmıştır.³ Osmanlı Devleti'ndeki gelişmeleri takip ve kontrol altına almak isteyen İngilizler, Osmanlı ülkesinde kimin hangi görevle çalışacağını belirleyerek kendilerine bir istihbarat ağı kurmuşlardır. Oluşturulan bu ağ ile tüm Türkiye'de olduğu gibi, Karadeniz'de de denetimi sağlamaya çalışmışlardır. Karadeniz Bölgesi'nde bahsi geçen bu istihbarat ağının en alt kademesinde kontrol subayları yer almaktaydı. Kontrol subayları bölge hakkında yazdıkları raporları, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine göndermekteydi. Yüksek Komiserlik de bu raporları bir üst yazıyla İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na iletmekteydi. Dolayısıyla gönderilen raporlar, Londra'da verilen kararları etkilemekteydi.

---

¹ Doğanay 2001, s.166-167.

² Bozkurt 2014, s.8.

³ Okur ve Küçükkuşurlu 2006, s.24.

Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik Faaliyetleri

Karadeniz Bölgesi'nden 1919 yılı başından itibaren rapor gönderen İngiliz kontrol subaylarının verdiği bilgiler dönemin şartlarına göre değişmekle beraber genel olarak bölgedeki çetecilik faaliyetleri hakkında bilgiler içermektedir. Ayrıca Karadeniz Bölgesi'ndeki Milli Mücadele hareketi, hatta Osmanlı mülki amirlerinin hem çeteciliğe hem de Milli Mücadele'ye bakışına dair bazı ipuçları da sunmaktadır. Bu subaylara göre, bölgedeki çeteler 3'e ayrılmaktadır; adı suçlar işleyen Müslüman çeteler, ülkelerinde yabancı işgalini istemeyen düzensiz Türk birlikleri (Kuva-yı milliye) ve savunma/intikam gibi amaçlarla hareket eden Rum çeteleri. Ancak İngiliz subayları Rumların korunma ve intikam için Müslümanlara saldırdığını raporlarken, 1919 yılı sonuna doğru, onların katiller sürüsü olduğunu ve bölgedeki keşmekeşi en fazla artıran gruplar olduğunu yazmıştır. Bahsi geçen bu raporların kullanılmasıyla Milli Mücadele Dönemi'nde İngilizlerin Karadeniz'deki faaliyetleri ve Rum çeteciliğine dair etkileri, kendi belgeleriyle aktarılmıştır. İlâveten kullanılan Osmanlı Devleti'nin kaynakları da çalışma için karşılaştırma yapabilmeye imkânı tanımıştır.

İngiliz Raporlarına Göre 1919 Yılında Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik

Mondros Ateşkesinden sonra Samsun'da mütareke hükümlerinin uygulanması için, Amiral Calthorpe ve Fransız Amiral Jean François Charles Amet'in şikâyetleri üzerine, 15. Fırka Batum'dan Samsun ve Sinop'a getirilmiştir. Aynı zamanda İngiliz ve Fransız gemileri Samsun önlerine gelmiş ve mütareke gereği tutuklu Ermenileri salmak için faaliyete başlamışlardı. Yüksek Komiser Amiral Calthorpe, American Tobacco Company'nin kendisine ilettiği, bütün Müslümanların silahlandığı şeklindeki şikâyetlerini Londra'ya bu sıralar bildirmiştir. Durumun düzeltilmesi için İngiltere Dışişleri Bakanlığı gemi ve subayların bölgeye gönderilmesiyle tedbir alınıp alınamayacağını sormuştur.⁴ Buna cevaben Yüksek Komiser Vekili Amiral Richard Webb, Trabzon ve Samsun'da asayişin sağlanması için 17 Şubat 1919'da bölgeye asker gönderilmesini istemiştir. Onun bu isteğinden sonra İngiliz Hükümeti, Mart 1919'da Samsun ve Merzifon'a askeri birlikler göndermiştir.⁵ Birliklerden başka İngiliz subaylarından Yüzbaşı J. S. Perring 13 Mart ve Yüzbaşı L. H. Hurst 24 Mart 1919'da bölgeye gönderilmiştir.⁶

1919 yılının ilk yarısında İngiliz Yüksek Komiserliğine ve oradan da Dışişleri Bakanlığı'na Karadeniz Bölgesi'nden gönderilen raporlarda, Samsun'daki Kontrol Subayı Yüzbaşı L. H. Hurst'un raporları öne çıkmaktadır. Hurst raporlarında genel olarak Samsun ve çevresindeki yerleşim birimlerine yaptığı ziyaretlere dair izlenimlerini sunmuştur.

Bunlardan 24 Mart tarihli raporunda Yüzbaşı Hurst, Bafra ve çevresine yaptığı ziyaretle ilgili bilgiler vermiştir. Raporunda, Samsun Metropolitinden aldığı bilgiler doğrultusunda, Bafra'ya çok sayıda Arnavut ve Türk göçmen geldiğini ve bölgedeki Rumlara ait evlere yerleştikleri için buradaki asayişin bozulduğunu belirtmiştir. Bafra civarındaki köyleri tek tek dolaşarak bu yerlerdeki Müslümanların buralardan taşınarak,

⁴ Jaeschke, 2011, s.102-103.

⁵ The National Archives, Foreign Office, 608/83, 114-115.

⁶ Yerasimos 1989, s.44.

yerlerine Rumların getirilmesi için Kaymakam Mustafa Efendi'ye talepte bulunmuştur. Bu ziyareti sırasında Rumlarla görüşerek onların şikâyetleri üzerine bazı Türk yetkililerin görevden alınmasını ve daha önce burada görev yapan Ermeni Kaymakamın yeniden atanmasını istemiştir. Ayrıca bölgedeki Müslümanların silahlı olduklarından şüphelendiğini raporlayan Hurst, Bafra Kaymakamına Britanya birliklerinin Bafra'ya yakın olduklarını, bu sebeple de gerekli önlemleri almasını söylemiştir.⁷

Onun raporunda verdiği bilgilerden İngilizlerin bölgede Hıristiyanların koruculuğunu üstlendiklerini anlamak mümkündür. İngiliz yetkililer asayiş sağlamaya geldiklerini iddia etseler de Hurst gibi kontrol subaylarının bölgedeki mülki idarecileri, Britanya birliklerinin varlığıyla tehdit etmesi ve bölgeye Ermeni kaymakamın gönderilmesini istemesi durumun açık göstergesidir. Ayrıca Hurst'ün ziyaretine Bafra civarından başlaması dikkate değerdir. Çünkü o sıralar Rum çetelerin en yoğun olduğu yer bu mıntıkaydı. Ziyaretinde asayişin Rumların aleyhine bozuk olduğunu iddia etse de aslında o bölgede asayişsizliğe neden olanlar bizzat kalabalık Rum çeteleri idi.

Döneme ait birçok kaynak da Rumların bu faaliyetlerine şahitlik etmektedir. Örneğin, İngiliz Subayı Alfred Frederick Rawlison, raporlarında bunları bildirmiş, Karadeniz Orduları Komutanı General George Francis Milne'nın İstihbarat bürosunun raporları da bu durumu doğrulamıştır.⁸ İlave olarak o günlerde Canik'ten gelen şifrelerden bazıları da bu duruma değinmişlerdir. 8 Mart 1919'da Canik Mutasarrıfının, Dâhiliye Nezareti'ne bildirdiğine göre; Panderli, Lokra ve İlisya çeteleri, Samsun ve Kavak arasında postaya ve ona refakat eden Ekrem Bey'e saldırmışlardır.⁹ 9 Mart 1919'da Canik Mutasarrıfının Dâhiliye Nezaretine bildirdiğine göre ise, Bafra'ya gitmekte olan devecilerin bir kısım ticari eşyaları 20 kadar Rum eşkıyası tarafından gasp edilmiştir.¹⁰ Ayrıca Yüzbaşı Hurst'ün Rumeli göçmenlerinin bölgeye yerleştirilmesinden şikâyetçi olmasına rağmen, bu göçmenlere Rumlar tarafından saldırıldığı ile ilgili bilgi vermediği görülür. Oysa 2 Nisan 1919 günü Samsun'un Kavak nahiyesinin Hacılı köyünden, Rumeli muhacirlerinden Bayram'ın Rum eşkıyasınca öldürüldüğü, Kavak'ın Karapınar köyünden 12 baş sığırın Rum eşkıyasından Timos'la arkadaşları tarafından çalındığı ve bir evin de yakıldığı haberi alınmıştır.¹¹

Yüzbaşı Hurst'ün bir sonraki raporu 4 Nisan tarihlidir. Raporunda Vezirköprü ziyareti dair bilgiler vererek, bilgilerin kaynağının bölgedeki Hristiyanlar olduğunu yazmıştır. Raporunda, Ermeniler başlığı altında Vezirköprü'deki Ermenilerin savaştan önce burada 200 hane olduklarını ancak savaş sırasında iç bölgelere sürüldüklerini, geriye dönenlerin sayısının 31 olduğunu, bazı Ermeni kadın ve kızların sürülmeyip Müslümanların evlerinde kaldıklarını yazmıştır. Rumlar başlıklı kısımda ise, savaştan önce ve sonra Rumların sayılarının değişmediğini, Sivas vilayetine bağlı Vezirköprü kazasında yaklaşık olarak 25 Rum köyü olduğunu, bu köylerde yaşayan insanların gittikleri her yerden köylerine geri döndüklerini belirtmiştir. Ayrıca, birkaç ay önce bu

⁷ FO, 608/113, 68-74.

⁸ Jaeschke 2011, s.103.

⁹ BOA.DH.EUM.AYŞ-03-07-01-3.

¹⁰ BOA.DH.EUM.AYŞ.03-08-03-5.

¹¹ BOA. DH. EUM. AYŞ. 5-11-01.

Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik Faaliyetleri

köylerin saldırıya uğradığını, okul ve kiliselerin malzeme deposu ve mezarlık olarak kullanıldığını, Samsun'a bağlı Ersandık köyünde Rum Papazı Yorgi ve birkaç kişinin öldürüldüğünü, bu durumun failinin Molla Hasan çetesi olduğunu belirtmiştir. Bundan başka buradaki okul ve kiliselerin durumlarının düzeltilmesi için Sivas Valisi'nden talepte bulunmuştur. Onun isteği üzerine gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Raporunun sonunda Ceza Mahkemesi Başkanı Mustafa Bey'in Rum ve Ermenilere karşı yapılanların baş sorumlusu olduğunu iddia etmiştir.¹²

Yüzbaşı Hurst'un civardaki Rum ve Ermenilerden edindiği bilgilerle yazdığı raporun aksine, Vezirköprü Rumları o sıralar sanıldığı kadar mağdur değillerdir. Zira Samsun ve Vezirköprü'de eşkıyalık yapan Rum çetelerinin birleşerek 3000 kişi oldukları ve Vezirköprü'nün bazı Müslüman köylerine saldırdıkları 6 Nisan 1919'da Emniyeti Umumiye Müdüriyeti tarafından bildirilmiştir. Rum çetelerinin bu saldırılarına karşılık Amasya'dan 100 kişilik müfreze gönderilmiş, çıkan çatışmada 1 binbaşı, 1 yüzbaşı ve 25 asker şehit olmuştur. Bundan sonra çeteler liva merkezine gelmiş, buradaki kuvvetler yetersiz olduğu için ek kuvvet istenmiş ancak istenen kuvvetin mütarekeden dolayı sevk edilemeyeceği ifade edilmiştir.¹³

Kontrol Subayı Yüzbaşı Hurst'un bir sonraki raporu 20 Nisan tarihlidir. Yüzbaşı Hurst bu raporunda Canik'teki durumun çok vahim olduğunu, her gün birilerinin çeteler tarafından öldürüldüğü ve soyulduğunu aktarmıştır. Ona göre, civardaki halkın silahlanma oranı Müslümanlar açısından oldukça yüksektir. Ancak Rumların da Müslümanları kışkırttıklarından ve misilleme yaptıklarından bahsetmiştir. Yüzbaşı'nın raporundaki en önemli nokta ise, kendisine Rum Metropolitinden gelen tekliftir. Buna göre, Metropolit ona, Rumlardan oluşan askeri birlikler kurulmasını teklif etmiş ancak Yüzbaşı Hurst bunu reddetmiştir. Ancak yazısının devamında Britanya birliklerinin bölgeye gelmesi gerektiğini rakamlara dökerek aktarmıştır. Yetkili mercileri ikna etmek için ise zaten Samsun ve Merzifon'da İngiliz askeri birliklerin olduğunu iletmıştır. İlaveten Yüzbaşı, Rum çetelerinin Türklere saldırdıklarını ancak barış adına iş birliğine hazır olduklarını fakat Müslümanların saldırıları sürerken silah bırakmalarının mantıksız olacağını söyleyerek, Rum çetelerine olan sempatisini ifade etmiştir.¹⁴

Yüzbaşı Hurst, ilaveten Keskinoglu isimli Türk çetesinin kendisi tarafından desteklenmesi halinde Türkler ve Rumlar arasında aracılık yapabileceğini iletmıştır. Yüzbaşının bu önerisinde Keskinogulları gibi özellikle Çarşamba ve çevresinde kendi çıkarları için suç işleyen Türk çetelerini ikna edebileceğini düşünmüş olması muhtemeldir. Ayrıca Yüzbaşı, Rum Metropolitinin müttefik kontrolünü ve işgalini sağlamak için Rumları, Müslümanlara karşı suç işlemeye teşvik edebileceğini vurgulamıştır. Bu dönemde Karadeniz'de yaşanan aslında tam olarak da budur. İlaveten Yüzbaşı, Samsun'daki hapisanede bulunan savaş suçlusu Rum ve Ermenilerin yargılama olmaksızın Yüzbaşı H. C. Salter tarafından salındıklarını, Bafra ve Çarşamba'da da bu gruptan suçluların hapisaneden çıkarıldıklarını bildirmiştir.¹⁵

¹² FO, 608/113, 76-80.

¹³ BOA. DH-EUM-AYŞ-08/92/01-13.

¹⁴ FO, 608/113, 118-126.

¹⁵ FO, 608/113, 118-126.

Rum ve Ermeni suçluları serbest bırakan Yüzbaşı Salter, o sıralar Rum çetelerle de iş birliği içerisindeydi. 7 Nisan tarihinde Samsun'da Rumlar Yunan bağımsızlığını kutlarlarken, Yüzbaşı Salter Metropolit Germanos Karavenghelis'in başlarında olduğu yerel Rumlardan bir komite teşkil etmişti. Bunlar köylerdeki Rum çete başlarıyla bağlantı kurarak, olağanüstü bir durumda birlikte hareket edeceklerdi. Nisan ayında Germanos ve Zile Piskoposu Eftimios Zilon, çete liderlerini Samsun Piskoposluğu bünyesinde bir araya toplayarak Samsun, Bafra, Çarşamba, Ünye, Fatsa, Tokat, Niksar, Merzifon, Havza, Erbaa, Amasya, Vezirköprü gibi yerlerde örgütlenmeleri kararını almışlardır. Birkaç gün sonra Samsun'a gelen Yunan gemisi, İstanbul'daki Yunan Yüksek Komiseriyle de bağlantılı olarak, İstanbul'daki Pontus Cemiyeti tarafından örgütlenen ayaklanmanın koşullarını incelemeyi amaçlamıştır.¹⁶

İngiliz yetkililer bu faaliyetlerine ilaveten Dâhiliye Nezareti'ne sürekli şikâyetlerde bulunmaktaydılar. Dâhiliye Nezareti Canik Mutasarrıflığına gönderdiği yazıda, Samsun'un köylerini Rum ve İslam çetelerinin bastığına ve pek çok adam kaçırmaya, silahlı çatışma gibi olayların olduğuna dair haberler alındığını belirtmiş ve bu konuda zamanında bilgi verilmesini istemiştir.¹⁷ Bunun üzerine Mutasarrıf Ethem Bey 9 Nisan 1919'da bir rapor hazırlamış ve Dâhiliye Nezareti'ne de göndermiştir. İngiliz yetkililerin tarafsızlığına inandığı Mutasarrıf Ethem Bey'in raporu aslında bölgedeki mevcut durumu gözler önüne sermekteydi. Onun raporuna göre sancak civarında 439 çete vardır ve bunların 58'i Müslüman, geri kalanı Rum'dur. Buna nazaran güvenlik güçlerinin sayıları ise oldukça yetersizdir.¹⁸

Canik Mutasarrıfının Mayıs ayında Dâhiliye Nezaretine gönderdiği telgraflara göre ise, artık Rum çetelerin saldırılarından bıkan Müslüman ahali canını ve malını korumak için silahlı korucular tutmuşlardır. Mutasarrıfa göre, bu korucular da çete şeklini almıştır. Bu sebeple Mutasarrıf, gerek Rum gerekse Müslüman çetelerin takibi için ellerindeki jandarmanın yetersiz olduğunu iletmiştir.¹⁹ Ayrıca Canik Mutasarrıfı Rum çeteler tarafından işlenen suçlara dair ayrıntılı bilgileri Mayıs ayı boyunca Dâhiliye Nezareti'ne göndermeye devam etmiştir. Bu raporlardaki bilgiler genellikle Rum çetelerin Samsun ve çevresinde Müslüman köylerine toplu halde gelerek, ahaliyi katletmeleri ve hırsızlıkları hakkındadır. Bundan başka eşkıya takibindeki jandarmalar ile çeteler arasındaki müsademeler aktarılmaktadır.²⁰

Mutasarrıfın raporunda geçen, Müslüman Korucular Yüzbaşı Hurst'un raporlarında Laz çeteler olarak geçmektedir. Hurst 19 Mayıs tarihli raporunda Samsun, Bafra ve Alaçam arasındaki yolun kapalı olduğunu, çetelerin hâlâ azalmadığını bildirmiştir. Ancak ona göre yerel yetkililer çetelere karşı az da olsa faaliyet göstermeye başlamışlardır. Örneğin, Bafra'daki ünlü çete başı Laz Süleyman öldürülmüş ve diğer 7 kişi de yakalanarak Bafra'da hapsedilmiştir.²¹

¹⁶ Yerasimos 1989, s.44.

¹⁷ BOA. DH. KMS.51-1-37-02.

¹⁸ FO, 608/113, 127-128.

¹⁹ BOA.DH.ŞFR.630-19-01-01.

²⁰ BOA.DH.EUM.AYŞ. 7-101-01; 08-06-01; 09/11/01; 08-56-01; 09-54-01.

²¹ FO, 608/113, 104-106.

Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik Faaliyetleri

21 Mayıs tarihli raporunda ise Yüzbaşı Hurst, bahsettiği iyileşmeler sayesinde Alaçam ve çevresi dışındaki yerlerde çetecilikte azalma olduğunu belirtmiş ve bunun sebebini bölgedeki İngiliz birliklerine yapılan ilaveler olarak değerlendirmiştir. Ancak ona göre, sancakta faaliyet gösteren Laz çeteler sorunların başında gelmektedir. Sayıları 200 ile 300 arasında olan bu kişilerin birçoğu, bu bölgeye Nisan 1919'da buradaki ileri gelenlerin daveti üzerine gelmiştir. Yüzbaşı; Lazların, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında çok az ayırım yaptıklarının farkındaydılar ve yapma eğiliminde olduklarını ilettikten sonra, *"bu Lazlar ortadan kaldırılırsa bölgedeki çetecilik probleminin çözüleceğini"* belirtmiştir. Oysa İngiliz yetkililer, bölgeye geldiklerinden beri Rum çetelerinin yıkıcı faaliyetlerini biliyorlardı. Buna rağmen onlarla ilgili herhangi bir çözüm düşünülmekle birlikte, Laz çetelerinin ortadan kaldırılmasıyla asayiş sorununun çözümlenebileceğini önermeleri, İngiliz yetkililerin tarafınlığını ortaya koyması açısından önemlidir. İlaveten Hurst, Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs'ta Samsun'a geldiğini, teftiş için iç bölgelere ilerlediğini ve genel durumla ilgili olarak onunla görüştüğünü, birkaç gün önce Novorossisk'ten Yunan vapuru ile Samsun'a 580 Rum'un geldiğini yazmıştır.²²

Yüzbaşı Hurst'un raporunda da bahsettiği gibi bölgedeki asayişsizliğe karşı Osmanlı Devleti tarafından dâhili asayişin sağlanması için oluşturulan Ordu Müfettişlerinden 9. (3.) Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gelmiştir. Müfettişlik talimatnamesinde Mustafa Kemal Paşa'nın görevleri arasında Samsun ve çevresindeki eşkıyalık faaliyetlerini önlemek de vardı.²³

Mustafa Kemal Paşa, vazifesi gereği 5 ve 7 Haziran 1919 tarihlerinde gönderdiği raporlarında, Canik livası ve Sivas vilayetine bağlı yerlerde siyasi fikirlerle hareket eden kalabalık Rum çetelerinden bahsetmiştir. Paşaya göre, Yüzbaşı Hurst'un de 20 Nisan 1919 tarihli raporunda belirttiği gibi, Rumların amaçları, asayiş bozuk gösterip yabancı işgalini bölgeye çekmektir. Bu çeteler tarafından, Müslümanlara yönelik pek çok saldırı olmasına rağmen Müslüman halk bu duruma üzülmekle beraber, dikkat çekecek derecede sessizlik içinde hükümete bağlılık göstermektedir.²⁴ Ayrıca Merzifon'daki İngiliz subayları Rum ve Ermenileri teşkilatlandırmakta, Merzifon Amerikan Kolejine eşya taşıyor adı altında her gün sandıklarla silah getirilmektedir.²⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın bölgeye gelişinden rahatsız olan Rumlar ise, Paşa'nın yeni bir organizasyon başlattığı şeklindeki şikâyetlerle İngiliz Kontrol Subayı Yüzbaşı Hurst'e gitmiştir. Bundan sonra Yüzbaşı Hurst 1 Haziran 1919'da Samsun'dan iç kısımlara gitmek üzere çevirmeni, Samsun'daki Kontrol Subayı Yüzbaşı Salter ve Yüzbaşı Elliot ile beraber yola çıkmıştır. Havza'ya vardığında onu bekleyen Rum Piskoposu, Hurst'e şehirdeki durum hakkında bilgi vermiştir. Yüzbaşı Hurst, Havza'da Mustafa Kemal ve Kaymakam ile de görüşmüştür.²⁶ Buradan yazdığı raporunda yapılan

²² Şimşir 1992, s.4-5.

²³ Türkmen 2011, s.67, 79.

²⁴ ATASE, İSH, Kutu:24, Gömlek:82, Belge No:12.

²⁵ Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, I 2009, s.26-29.

²⁶ Şimşir 1992, s.14-22.

mitinglere engel olmak istediğini ancak mitinglerin sakin ve olaysız geçmesinden ötürü Kaymakam'a teşekkür ettiğini iletmıştır.²⁷

Yüzbaşı Hurst, 10 Haziran'da Merzifon'dan Samsun'a gitmek üzere ayrılmıştır. Yolda giderken Kavak civarında Hüsnü Çavuş çetesi tarafından durdurulmuş ve tek bir kurşun bile atmadan soyulmuştur. Bu sebeple korkaklıkla suçlanarak Askeri Mahkemeye verilmiş ancak İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın ricasıyla bu durumdan kurtulmuştur. Yüzbaşı Hurst, çeteler tarafından soyulmasının sorumluluğunu Mustafa Kemal'e yüklemiştir ve bu saldırıyı onun planlattığını ileri sürmüştür. Ancak iddiasının gerçek olmadığı daha sonra yapılan incelemelerle ortaya çıkmıştır. Buna rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetlerinin kendileri için zararlı olabileceğini düşünen İngiliz yetkililer İstanbul Hükümeti'ni baskı altına almışlardır.²⁸ General Milne, 6 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti'ne verdiği notada Mustafa Kemal Paşa ile maiyetinin derhal İstanbul'a çağrılmasını istemiştir.²⁹ Kazım ve Cevat Paşaların itirazlarına rağmen, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, İngilizlerin isteğini kabul eden Meclis-i Vükelâ kararına uymuş ve 8 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'dan İstanbul'a dönmesini istemiştir.³⁰

Mustafa Kemal Paşa ise, 11 Haziran 1919'da Havza'dan Harbiye Nezareti'ne çektiği telgrafta vazifesi gereği Bafra'daki İslam çetelerinin faaliyetlerinin sona erdirildiğini, söz konusu bölgede, Samsun kazasının batısında dolaşan 12 kişilik bir Kürt çetesinden başka İslam çetesi kalmadığını bildirmiştir.³¹ Mustafa Kemal Paşa, bundan sonra 12 Haziran 1919'da karargâhı ile birlikte Amasya'ya gelmiştir. Ardından bilindiği gibi Amasya Genelgesi bütün yurda duyurulmuştur.³² Mustafa Kemal Paşa'nın son raporundan da anlaşılacağı üzere İtilaf Devletleri'nin şikâyet ettiği İslam çeteleri Samsun-Bafra çevresinde sona ermiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa bu görevinde başarılı olmasına rağmen, zamanın siyasetini anlayamamakla suçlanmış ve İstanbul'a geri çağırılmıştır.³³ Mustafa Kemal ise 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelmiş ve burada yaklaşık olarak iki ay kalmıştır. İstanbul Hükümeti ise, 8-9 Temmuz 1919 gecesi Mustafa Kemal Paşa'nın görevine resmen son vermiştir. Aynı dakikada Mustafa Kemal Paşa askerlik görevinden istifa ettiğini bildirmiştir.³⁴

Mustafa Kemal Paşa'nın ayrılışını takiben Karadeniz'deki Rum çetelerinin Müslüman halka yönelik faaliyetleri yeniden artmıştır. Buna dair haberler Dâhiliye Nezaretine o günlerde aktarılmaktaydı.³⁵ Ayrıca Rumların bu faaliyetlerindeki amaçlarına dair ayrıntılar, İngiliz Donanma Şube Amiri General E.L. Spears'den 3 Temmuz 1919'da General Radcliffe'e gönderilen telgrafta verilmiştir. Deniz Kuvvetleri Karargâhının Trabzon ve Samsun bölgelerindeki durum raporuna göre, Rumlar

²⁷ Jaeschke 2011, s.128.

²⁸ Güven 2012, s. 42.

²⁹ HTVD 1952, Sayı:1, Vesika No: 17, 18.

³⁰ HTVD 1952, Sayı:1, Vesika No: 19.

³¹ ATASE, İSH, 2867-16-15-40. ATASE, İSH, 2874-24-78-7.

³² Atatürk 1997, s.15.

³³ BOA. DH. ŞFR, 100/ 174/ 1.

³⁴ Altuncuoğlu ve Erdoğan 2019, s. 66; Atatürk 1997, s.42.

³⁵ BOA. DH.EUM.AYŞ.13-78-01; 02/41/01;14-115-01.

Müttefiklerin desteğine güvenerek çetecilik yapmaktaydı. Müslümanlar da Rum çetelere karşılık vermekteydi. Yine rapora göre, tepelerdeki Rum köyleri, Türk köylerini yağmalayan Rum çeteleri desteklemiş, bunun üzerine Türkler de Lazistan bölgesindeki çeteleri çağırmışlardı. Laz çeteleri de buna karşılık Rum köylerine saldırmışlardı. Dolayısıyla Deniz Kuvvetleri Karargâhının raporuna göre, müttefiklerin desteğine güvenen Rumlar çeteciliği başlatmışlardır.³⁶

Yüzbaşı Perring'in 26 Haziran 1919 tarihli raporuna göre ise, ana yollardaki pek çok çete teslim olmuş ve pek çok olumlu gelişme görülmüştür. Ancak savaş halinin bitimine kadar kesin bir güvenlik sağlanamayacaktır çünkü Türk çeteleri Rum köylerine, Rum çeteleri de Türk köylerine saldırmakta, yolcuları soymaktaydı. Başpiskopos Damianos ise, Rum köylülerinin sadece kendilerini savunmaya çalıştığını belirtmiştir. Perring'e göre, Rumlar kendilerini savunduklarını söyleseler de aslında saf ve katıksız çetelerdi.³⁷

Piskopos Damianos ile ilgili bir başka örnek de İngiliz Yarbay Ian Smith'in, 1 Temmuz 1919 tarihli raporunda sunulur. O sıralar Samsun, Merzifon, Amasya ve Havza gibi yerleri ziyaret eden Smith, Türkler ve Rumlar arasındaki ilişkilerin bozulmasının sebebinin Piskopos (Damianos) olduğunu iletmıştır. Piskoposun aşırı hırslı bir provokatör olmasından dolayı görevinden alınması gerektiğini belirten Ian Smith, buna ilaveten tüm bunlara sebep olan durumun İzmir'in işgali ve bölgenin ileride Rum ve Ermenilere taksimi korkuları olduğunu bildirmiştir. Buradaki çözümün yerel yetkililerle değil, sadece barış antlaşmasıyla sağlanabileceğini de raporuna eklemiştir.³⁸

Samsun'daki Rum Piskopos Damianos ile ilgili bir başka şikâyet de Royal Navy Volunteer Reserve'de görevli komutan Heathcote Smith'den 15 Temmuz 1919'da İngiliz Yüksek Komiserliğine gönderilmiştir. Heathcote Smith bu raporunda Damianos'un, Pontus devletinin kurulması için çalıştığını, Rum çetelerini kışkırtarak bölgedeki keşmekeşin artmasına neden olduğunu, katiller sürüsüne önderlik ettiğini ve bölgeden alınması gerektiğini iletmıştır.³⁹ Bu raporlardan sonra İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe Piskopos'un bölgeden alınması için girişim başlatmış ve durumu 30 Temmuz 1919'da İngiltere Dışişleri Bakanlığına bildirmiştir.⁴⁰

1919 yılının ikinci yarısında Rumların faaliyetlerini kabul etmeye başlayan İngiliz yetkililer, Türklerin de teşkilatlanmaya başlamalarıyla Karadeniz Bölgesi'ndeki durumu yakından takip edebilmek için bir teftiş heyeti oluşturmuşlardır. Bu heyetin faaliyetleri hakkında bilgi veren en önemli kaynaklardan biri de İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe tarafından 30 Temmuz 1919'da İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen rapordur. Buna göre; R.N.V.R.'den Heathcote Smith başkanlığındaki bu heyet; Kastamonu'ya gitmiş, oradan İnebolu ve Sinop kıyılarını ziyaret ettikten sonra Trabzon'a geçmiştir. Aynı tarihlerde Yüksek Komiserliğin Ermeni ve Rum bölümü üyelerinden Yüzbaşı Perring, Samsun ve çevresini ziyaret etmiştir. Teğmen Patrick Slade ise

³⁶ FO, 608/113, 178-180.

³⁷ FO, 608/113, 224-228.

³⁸ FO, 608/113, 268-274.

³⁹ FO, 608/113, 247-252.

⁴⁰ FO, 608/113, 224-227.

Kastamonu ve civarına gitmiştir. Bu kişiler Temmuz ayında Karadeniz'in doğu, batı ve orta bölümlerine yaptıkları ziyaretlerle, o günkü durumu kendi gözlemleriyle aktarmışlardır.

Yüksek Komiser, bu subaylardan gelen raporları aktarmadan önce üst yazıyla bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Ona göre Karadeniz'deki asayiş giderek bozulmuştur. Bölgede bulunan Müslümanlar Türk bağımsızlığı için askere kayıt olmaktadır. Calthorpe bu durumun suçlusu olarak, Pontus Devleti kurma hayalinde olan Rumları, Yunanistan'ın Anadolu'daki işgallerini ve İtalyanların Türklere cesaret vermesini göstermiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile başlayan hareketin Erzurum Kongresi'nde yeni bir hükümet kurma ihtimaline dönüştüğünden bahsederek, Türk subaylarının tutuklanmalarının Milli Mücadele'ye katılımı engellemeyeceğini aktarmıştır. Bundan başka, İstanbul Hükümeti'nden bazı yetkililerin milli hareketle bağlantılı olduğunu ileri sürmüştür. Onun rapordan çıkarılabilecek en önemli sonuç, İngiliz subaylarını tedirgin eden ve asayişin bozuk olduğunu söylemeye iten durumun, çetecilik değil, Milli Mücadele hareketinin halk tabanına yayılmış olmasıdır.⁴¹

Heyette bulunan Komutan Heathcote Smith'in 24 Temmuz 1919 tarihli raporu, bu bağlamda özellikle önemlidir. Rapor, İstanbul'dan başlayarak Karadeniz Bölgesi'ni ziyareti ve Trabzon'daki izlenimlerine dayalıdır. Raporunda genel olarak Milli Mücadele'ye sebep olan olayları ayrı başlıklar altında incelemiştir. Erzurum Kongresine dair Mustafa Kemal'in ve Rauf Bey'in görüşlerine yer veren Smith, milli hareketin anahtarının İzmir'in işgali olduğunu belirtmiştir. Ona göre, daha fazla işgal olacağından duyulan endişe Türklere korku yaratmış ve bu da milli hareketi başlatmıştır. Smith'in raporunda en dikkat çekici yer ise Paris Konferansının Türklere cömert davranmadığına dair görüşüdür. Çünkü Paris Barış Konferansı başladığında Türk Hükümeti'ne yer verilmezken, Osmanlı Devleti'ndeki bütün azınlıklara istekleri sorulmuştur. Türkler ise savaş suçlusu kabul edilmiş, yaşadıkları topraklar başka devletlerin parçası yapılmıştır.⁴²

Teftiş heyetindeki subaylardan bir diğeri de Yüzbaşı J. S. Perring idi. Onun 25 Temmuz 1919 tarihli raporu ise o sıralar ziyaret ettiği Terme, Ünye, Niksar, Erbaa ve Amasya ile ilgili bilgiler içermektedir. Yüzbaşı'nın raporunda bölgedeki çeteciliğe dair yaptığı tanımlama dikkate değerdir. Perring, seyahati sırasında karşılaştığı çetelerden yola çıkarak Samsun ve civarındaki çeteciliğin birbirinden kesin çizgilerle 3'e ayrıldığını aktarmıştır. Perring, 1. Tip çeteler olarak tanımladığı (Müslüman ve Hristiyan ayırt etmeden adı suçlar işleyen) gruplara o sıralar Ünye'deki asker kaçaklarından Ahmet Ağa'yı örnek vermiştir. Daha sonra aldığı bilgilere göre Ahmet Ağa'nın teslim olduğunu iletmıştır. 2. Tip çeteler olarak yorumladığı savunma/intikam gibi amaçlarla sadece Müslümanlara saldıran Rum çetelere Erbaa'daki Eleftherios'u örnek vermiştir. Eleftherios'un çetesinin mevcudunun 1000 kişiden fazla olduğunu, Türklere teslim olmayacaklarını ve çetenin o günlerde Türk köyleri dâhil 42 köyü kontrol ettiğini iletmıştır. Yüzbaşı Perring'in bu çete reisi hakkında yazdıklarından ona sempati duyduğu anlaşılmaktadır. Perring'e göre Eleftherios, eğitilmiş bir adam olup, kendisini korumak için çeteciliğe başlamıştır. Perring, 3. Tip çeteleri ise, Türk düzensiz birlikleri olarak

⁴¹ FO, 608/113, 291-294.

⁴² FO, 608/113, 296-303.

adlandırmış ve bunların ülkelerinde yabancı işgalini istemediklerini belirtmiştir. Bu gruba örnek olarak o sıralar Amasya Beldağ civarında bulunan Süleyman İsmail Bey'i göstermiştir. Ancak bu gruplardan hiç birisiyle karşılaşmadığını da eklemiştir. Ayrıca Yüzbaşı, Ünye'den Niksar'a kadar olan ziyaretinde halkın soygunculuktan şikâyet ettiğini ifade etmiştir. Yüzbaşı Erbaa'da asayişin nispeten iyi olduğundan bahsetmekle beraber çetelerin her şeyi zorlaştırdığını aktarmıştır.⁴³

Yüzbaşı Perring, 26 ve 29 Temmuz 1919 tarihlerinde de raporlar göndermiştir. Bu raporlarında genel olarak bölgedeki Hristiyanların şikâyetlerinden bahsettikten sonra millî hareketin taraftar toplamaya devam ettiğini yazmıştır. Ayrıca sürekli Rusya'dan bölgeye gelen Rum mültecilerin önünün kesilmesi gerektiğini, buradaki şartların zaten iyi olmadığını iletmiştir. Akın akın gelen Rum mültecilerine cesaret verenin ise bölgedeki Rumlar ve Yunan Kızılhaç'ı olduğunu, aslında mültecilerinin çoğunun burayı savaştan çok daha önce terk ettiklerini ifade etmiştir. Ayrıca bölgedeki Türklerin büyük bir Rum isyanı hazırlığından korktuklarını ve bölgedeki huzursuzluğun kaynağının bu ve olası bir Yunan hâkimiyeti olduğunu vurgulamıştır.⁴⁴

Bahsi geçen heyetin Kastamonu'daki faaliyetlerini aktaran, 22 Temmuz 1919 tarihli raporun yazarı ise Yüzbaşı Patrick Slade'dir. Kastamonu'ya 20 kişilik kadın ve çocuk konvoyuyla gelen Teğmen Slade, raporunda Kastamonu vilayetine yaptığı gezi sırasında tuttuğu notlara yer vermiştir. Slade'nin raporuna göre, bölgede 250 silahlı asker vardır ve 150 tanesinin daha gelmesi beklenmektedir. Civarda hala İttihatçılar etkindi. Teğmen Slade buradaki vatandaşların Paris'e gönderilen heyetin başarısızlıklarından dolayı Ferit Paşa'ya öfkeli olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Teğmen Slade'e göre, Türkler Konya'da veya iç kesimlerde bir meclis açmak istemekteydi. "Ulusal Direniş" başlığı altında ise Türklerin en enerjik şekilde organize olduğundan bahsetmiştir. Bölgeye yaptıkları teftiş ziyaretinde her ne kadar Rum ve Ermeniler için iyileştirici faaliyetlerde bulunduğunu vurguladıysa da aslında raporundaki başlıklara ve içeriğe bakıldığında, Slade'in en çok bölgedeki millî harekete dair bilgiler edinmeye çalıştığı görülmektedir. Millî teşkilatlanmaya dair duyduklarını Kastamonu Valisine sormuş, Vali yanıt olarak, işgal olursa asayişte oluşabilecek sorunlardan mesul olmayacağını, özellikle de Yunan işgaline karşı halkın tepkili olduğunu söylemiştir. Ayrıca Kastamonu Valisi, Slade'e, eğer gerekirse, işgaller karşısında "kan denizine girerek öleceğiz" demiştir.⁴⁵

Millî teşkilata dair endişeleri artan Teğmen daha sonra yerli toprak sahibi ve Millî Mücadele karşıtı bir Türk'ten Kastamonu'da millî teşkilatlanma için yapılan toplantı kararlarını öğrenmiştir. Bu bilgiler sonucu, Millî Mücadele ruhunun burada çok güçlü bir biçimde yerleştiğini anlayan Teğmen Slade, bu konuda önlem almak için Kastamonu ileri gelenlerinden bazılarını başka yerlere sürdürmek gerektiğini belirterek bu kişilerin isimlerini listelemiştir. Bunlar; Müdafaa-i Hukuk Cemiyet-i Besim Bey, Başhekim Ali Kemal, Defterdar Ferit Bey, Ekşioğlu isminde birisidir.⁴⁶

⁴³ FO, 608/113, 311-312.

⁴⁴ FO, 608/113, 322-323.

⁴⁵ FO, 608/113, 296-308.

⁴⁶ FO, 608/113, 304-308.

Slade, Kuva-yı Millîye'yi, işgal birliklerine zarar vermek isteyen çeteler olarak tanımlamıştır. Diğer subaylar gibi Slade de buradaki teşkilatlanmanın sebebinin Karadeniz'de Yunan işgali ile Ermeni ve Rum devleti kurulmasından duyulan endişe olduğunun altını çizmiştir. Daha sonra Slade, şehirdeki Rum ve Ermenilerin hayatlarının tehlikede olmadığını aktarmıştır.⁴⁷ Ancak raporunun devamında Kastamonu vilayetinde Hristiyanlardan duyduklarına binaen milli teşkilatlanmanın ilk olarak Hristiyanları hedef alacağına dair bir çıkarım yapmıştır. Ayrıca Slade, Ali'nin veya Mehmet'in Millî Mücadele'ye katılımını önlemenin fayda getirmeyeceğini ancak kontrol altına alınmazsa hareketin Anadolu'ya hızlıca yayılacağını belirtmiştir.⁴⁸

Bu subayların raporları doğrultusunda milli teşkilatın önüne geçemeyeceklerini anlayan İngiliz yetkililer Samsun ve çevresindeki askeri varlıklarını sonlandırmaya karar vermişlerdir. 25 Eylülde başlayan tahliye işlemi 4 Ekime kadar sürmüştür. Askeri birliklerin çekilmesinden sonra Samsun bölgesinde sadece temsilciler ve telsiz görevlileri kalmıştır.⁴⁹ Birliklerin çekilmesinden sonra bölgedeki kontrol subaylarının bölgenin durumuyla ilgili raporlar yazmaya devam ettikleri görülmektedir.

Bahsi geçen bu raporlardan en önemlilerinden birisi Samsun'daki Kontrol Subayı Yüzbaşı Perring'in, 1 Ekim 1919 tarihli raporudur. Perring'e göre, Mustafa Kemal, tüm Hristiyanların güvenliği için gerçek bir garanti sözü vermiştir. Ancak Müslümanlar, Samsun Piskoposunun tutumundan ve İzmir'in işgalinden dolayı Hristiyanlara karşı öfkelidirler. İlaveten Rumlar da müttefik temsilcilerini davet edebilmek için bir intikam ruhu içindedirler. Bu sebeple de Perring'e göre, küçük bir askeri birliğin bölgeye çıkarılması veya Yunanlı bir subayın bölgeye ziyareti bile bir patlamaya neden olabilecektir. Yüzbaşıya göre bölgedeki güvenlik, merkez hükümetin yönetimine göre daha iyiydi, düzen sağlanmış durumdaydı ve birkaç küçük olay dışında tüm Samsun bölgesi sakindi.⁵⁰ Kasım ayındaki raporuna göre ise Laz çeteleri Ruslardan kalan askeri malzemeyi Rize'den Şile'ye taşımaktaydı.⁵¹ 1919 yılı sonuna dair bu raporlar, 1920 yılında da devam etmiştir ancak bölgedeki birçok şeyin yanı sıra özellikle çetecilik faaliyetleri hakkında bilgi vermeyi sürdüren bu yeni raporların, müteakip bölümde de görüleceği üzere, içerik ve değerlendirme açısından biraz farklı olduğunu belirtmekte yarar vardır.

1920 Yılıının Başlarında Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik Faaliyetleri

1920 yılında Karadeniz'deki çetecilik faaliyetleri hakkında bilgi veren en önemli İngiliz kaynaklarından biri, yukarıda bahsi geçen Samsun'daki Yüzbaşı Perring'in Yüksek Komiserliğe gönderdiği raporlardır. Bir önceki başlıkta, 1919 yılı sonlarında Yüzbaşı Perring'in civardaki asayişin sağlandığı yönünde bir rapor sunduğundan söz etmiştik. Ancak Perring, 1920 yılındaki raporlarında aksi yönde değerlendirmeler yapmaya başlamış, bölgedeki Rumların güvenliklerinin kalmadığını belirtmiştir.

⁴⁷ FO. 608/113, 304-308.

⁴⁸ FO. 608/113, 309-310.

⁴⁹ Eken 1995, s.120-123.

⁵⁰ Şimşir 1992, s.159-160.

⁵¹ ADM, 137/1744, 200-201.

Örneğin, 9 Şubat 1920 tarihli, Trabzon ve çevresi ile ilgili bilgiler aktardığı bir raporunda, Trabzon vilayetinde, özellikle de köylerdeki Rumların, güvenliklerinin kalmadığından şikâyetçi olduklarını söyleyerek, bu iddiasını bir olayla örneklendirmiştir. Buna göre, Ali Rıza Bey isminde biri, devamlı zulüm uygulamakta, Rumların sığırlarını çalmakta, evlerini yakmakta ve kendisi için parasız olarak çalıştırdığı köylünün topraklarını kendi mülkü haline getirmekteydi. Perring'e göre, Ali Rıza Bey çok iyi organize olmuş bir çete grubunun lideriydi. Bu ve benzeri çeteler yüzünden Rum köylüleri genel olarak civarda rahatça dolaşamıyorlardı ve bu yüzden de mallarını Türk tüccarlara satmak zorunda kalıyorlardı. Yüzbaşı Perring, Samsun Mutasarrıfı Hamit Bey'in, Trabzon Valisi yapıldığını ve o gelince vilayette büyük gelişmeler olacağına inandığını yazmıştır.⁵²

Perring'in raporunda da belirttiği gibi, Yüksek Komiserliğe aktardığı bilgileri kendisine Trabzon vilayetindeki Rum ve Ermeniler vermekteydi. Onların şikâyetlerinin altında ise başka bir amaç yatmaktaydı. 11 Ocak 1920'de Harbiye Nezareti'nden 15., 13., 3. Kolordu Komutanlıklarına giden yazıda Batum'da "Pontus Cumhuriyeti" adıyla Yunan görevlilerinden oluşan bir idare heyetinin göreve başladığı bildirilmiştir. Bahsi geçen heyetin amaçlarının Trabzon ve çevresinde asayiş bozarak, burayı İtilaf Devletleri'nin işgaline hazırlamak olduğu, bu amaçla Trabzon kıyılarına büyük miktarda silah ve cephane çıkarıldığı iletilmiştir. Ancak bu komite Trabzon'da kurulamamış, daha sonra Batum'da kurulmuştur.⁵³

Batum'da kurulan bu idarenin emirleri doğrultusunda 1920 yılı boyunca Karadeniz Bölgesindeki Pontus çeteleri, Yunan savaş stratejisine uygun olarak hareket etmişlerdir. Özellikle Orta Karadeniz Bölgesi'nden İç Anadolu Bölgesi istikametinde bulunan köyleri topluca yakmışlar ve Tokat-Sivas hattına doğru ilerlemişlerdir.⁵⁴ Bunlara rağmen Rum çetelerinin bu tür faaliyetlerinin İngiliz yetkililer tarafından hiç raporlanmadığı görülmektedir. Böylece İngilizlerden cesaret alan Rum çeteler işledikleri suçları kimi zaman Müslümanların üzerine atmışlardır.

Yüzbaşı Perring'in 3 Mart 1920 tarihli raporu da bu minvaldeki raporlardan biridir. Perring, söz konusu raporunda, Samsun Metropolit Vekili Zilon Eftimios'dan aldığı bir mektuba göre Rum köyü olan Taflan yakınlarında Samsun-Bafra yolunda 5 Rum'un öldürüldüğünü yazmıştır. Eftimios, katillerin milliyetçi hareket (Kuva-yı Milliye) mensupları olduğunu iddia etmiştir.⁵⁵ Oysa Yüzbaşı Perring, olayla ilgili yazdığı 30 Nisan tarihli raporunda, Taflan köyünün büyük Rum çetelerinin merkezi olduğunu, buradaki Anasta isimli çete liderinin önderliğindeki çetelerin zaman zaman metropoliti dahi dinlemediğini belirtmişti. Fakat sonra da, Anasta'nın Türklerden bir kıskırtma olmadıkça eylemde bulunmadığını, bu Rum çetelerin Türk Hükümeti kendilerini koruyamadığı için silahlandıklarını, bu silahlı çetelerin Taflan, Alaçam, Lâdik, Erbaa ve Çarşamba'nın küçük bir bölgesinde yer aldıklarını ifade etmiştir. Raporun sonunda ise, kendisine sürekli Rumların kaybolduğuyla ilgili bilgilerin geldiğini, Türk Hükümeti'ninse bu duruma engel olmak için hiç bir şey yapamadığını yazmıştır. Olaya

⁵² FO, 371/5213, 167-169

⁵³ Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922 I, s.524.

⁵⁴ Özüçetin ve Özcan 2008, s.56.

⁵⁵ FO, 371/5048, 224-230.

dair Osmanlı yetkilileri tarafından yapılan soruşturmalarda ise bahsi geçen Rumların, yine Rum çeteler tarafından öldürüldüğü, Metropolitin ise bu durumu bilmesine rağmen İngilizlere şikâyet ettiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca soruşturma için ziyaret edilen Rum köylerinde, teşkilatlanmış kalabalık Rum çeteleriyle İngiliz askeri delegesi Forbes'un yakınlığı dikkat çekmiştir. Forbes onlarla bir buçuk saat süren bir görüşme yapmış, ardından yemek yiyerek fotoğraf dahi çekirmiştir.⁵⁶ Bu çelişkili bilgiler, İngiliz subayların Rum çetelerle ilgili gerçekleri bildiklerini ancak buna rağmen onların çetecilik faaliyetlerini meşru bir temele dayandırmaya çalıştıklarını gösterir.

İstanbul'daki Yüksek Komiser Yardımcısı Richard Webb'in konuyla ilgili yorumu da benzer bir niteliktedir. Webb, 14 Mayıs 1920'de Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporda, soruşturma sonucunda bahsi geçen Rumların, yine Rum çeteler tarafından öldürüldüğünü bildirmek yerine, bu hadise için Osmanlı yetkililerini suçlamıştır. Ona göre, Jandarma söz konusu bölgedeki Hristiyan nüfusu koruyamamış ve bu yüzden bölgedeki Hristiyanlar, kendilerini savunmak için önlemler almışlardır. Ayrıca Webb'e göre Samsun Metropolitinin bu çetelerle herhangi bir bağlantısı olduğuna dair bir kanıt yoktur. Oysa Jandarma Komutanının raporunda Metropolitin bu çetelerle yakın ilişkisine dair bazı kanıtlar sunulmaktadır. Ayrıca Webb'e göre bölgede bu isimler adı altında bir Hristiyan veya Müslüman çetesinin olması kabul edilemezdi ve ırk ve mezhep gözetmeksizin halkın canını korumak Osmanlı Hükümeti'nin sorumluluğunda idi.⁵⁷ Bu sözlerden İngilizlerin hâlâ Rumları kayırdıkları ve asayişsizliğin bütün sorumluluğunu Osmanlı Devleti'ne yükledikleri görülür. Gerçekte ise, aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere, bölgedeki anarşi ve çetecilikten büyük ölçüde Rumlar sorumlu idiler.

Ünlü tarihçi Yerasimos'un aktardığına göre, Mart 1920'de, Samsun'a, İzmir'deki Pontus Alaylarından Asteğmen Karaiskos gelmiş ve burada bulunan Rum çetelerini düzenli ordu şeklinde örgütlemeye başlamıştır. Karaiskos, Zile Piskoposu Eftimios'un silah ile cephane toplamasından ve faaliyetlerini açıktan sürdürmesinden oldukça etkilenmişti. Karaiskos'un anlattıklarına göre, çete reisleri gece gündüz demeden piskoposluğa girip çıkıyorlardı. Bir defasında asteğmen Karaiskos, Eftimios'un telefonla aradığı mutasarrıfı, tutuklanmış bir çete reisi için tehdit ettiğine bile şahit olmuştu. Buna göre Eftimios, eğer çete reisi salınmazsa 5000 silahlı adamını şehre göndereceğini söylemiştir. Karaiskos, Rum çetelerini dolaştıktan sonra o sıralar Samsun'a yarım saatlik mesafedeki Hacıismail köyünde karargâhını kurmuş ve burada Milli Mücadele hareketine katılmayan Çerkezlerle ittifak yapmıştır. Ancak Mayıs ayında Ankara Hükümeti'nin bölgede kontrolü sağlamasından sonra silah almak için gittiği İstanbul'dan geri dönememiştir.⁵⁸

Yunan Asteğmen Karaiskos'un yukarıda anlattıklarından da anlaşılacağı üzere Yüksek Komiser Yardımcısı Amiral Webb'in, İngiltere Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporundaki bilgiler doğru değildi. Zilon Eftimios olaylardan bağımsız değil, bizzat içerisindeydi. Ayrıca Samsun Rum Muhacirin Cemiyeti Başkanıydı. Amaçları Samsun'a Rum göçünü sağlamaktı. Cemiyete İstanbul'daki merkez Muhacirin Cemiyetinden de

⁵⁶ FO, 371/5048, 226-227.

⁵⁷ FO, 371/5048, 232.

⁵⁸ Yerasimos 1989, s.60.

para gönderiliyordu.⁵⁹ Bunun dışında Eftimios çeteleri organize ediyor ve İtilaf Devletleri'nin müdahalesi için asayişin bozulmasını sağlıyordu. Taflan köyündeki olaydan da anlaşılacağı gibi Metropolit Vekili İngilizler tarafından da sevilen ve desteklenen birisiydi. İngiliz yetkililer onun yıkıcı faaliyetlerinin üzerini kapatıyor ve onu barış yanlısı biri gibi gösteriyorlardı. Hatta bölgedeki başarılı çalışmalarından dolayı kendisini tebrik için İngiliz Yüksek Komiserine oradan da Patrikhaneye bir tebrik mektubu dahi iletilmiştir.⁶⁰ Ayrıca Metropolit Vekili Rumlarla ilgili en küçük bir olayı bile Yüksek Komiserliğe iletmekteydi. Böylece Londra'ya bölgede sadece Rumlara karşı bir saldırı varmış izlenimi verilmekteydi.⁶¹

İngiliz yetkililerin bölgedeki asayişle ilgili bir iyi, bir kötü rapor yazmalarının sebebini dönemin olaylarından etkilenmelerine bağlamak yanlış olmayacaktır. 1919 yılının sonuna doğru bölgeden çekilmek zorunda kaldıklarında asayişin bölgede çok iyi olduğunu yazarlarken, 1920 başında tekrar bölgedeki asayişte bozulma olduğunu iletmelerinin altında Türk teşkilatlanmasından duyulan endişe yatmaktadır. Zira 1920 yılı İtilaf Devletleri için beklenmedik bir şekilde başlamıştı. Ocak ayında Meclis-i Mebusan tekrar açılmış ve Misak-ı Milli ilan edilmişti.⁶² Ayrıca Maraş'taki halkın direnişi karşısında Fransızlar 11 Şubat 1920'de şehri terk etmişlerdi.⁶³ Tüm bu gelişmelerden tedirgin olan İtilaf Devletleri ise İstanbul'u 16 Mart 1920'de işgal etmiştir.

İşgalden sonra Samsun'daki Kontrol Subayı Perring, o günlerde yaşananları ve işgale tepkileri ayrıntılı bir biçimde aktarmıştır. Onun raporuna göre, 22 Mart 1920'de Mustafa Kemal, Perring'e gönderdiği telgrafta, İstanbul'un işgalinin anlaşma hükümlerine aykırı olduğunu ve bu yüzden İngilizlerin 6 saat içinde sahilden çekilmeleri gerektiğini, aksi halde mutasarrıfın, tüm İngilizleri tutuklayarak İstanbul'a göndereceği yazmıştı. Yüzbaşı Perring, 22 Mart sabahı gelen bu telgrafın ardından Türk subaylarının çoktan kasabayı terk ettiklerini, ailelerini iç kısımlara götürdüklerini belirtmiştir. Ona göre Milli Mücadele hareketi iç kısımlarda giderek büyümekteydi. Türkler, Müttefik, en çok da Yunan veya Fransız işgalinden korktukları için ailelerini iç kısımlara götürüyorlardı. Bu bilgilerden sonra Yüzbaşı Perring, Samsun'daki üst yöneticilerin milliyetçilere karşı olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncesine yol açan gelişmeleri ise şu şekilde örneklemiştir; 15. Fırka Komutanı Albay İsmail Bey'e milliyetçi liderlerden bir telgraf gelmişti. Ancak İsmail Bey Britanya gemileri buradayken emirleri uygulamanın imkânsız olduğunu iletmıştır. Ayrıca Yüzbaşı Perring'e Trabzon Valisi Hamit Bey'den de bir telgraf gelmişti ve bu telgrafta Hamit Bey, Mustafa Kemal ile tüm ilişkilerini kestiğini ve Samsun Mutasarrıfına da aynısını öğütlediğini, diğer yetkili Türkleri de Hristiyanların güvenliğinden sorumlu oldukları konusunda uyardığını iletmisti.⁶⁴ Ancak Perring'in daha sonra, 23, 28, 29 ve 31 Mart 1920'de yazdığı raporlarında, bu değerlendirmelerinin aksi gelişmelerin yaşandığı görülür.

⁵⁹ Kılıç 2011, s.489.

⁶⁰ FO, 371/5214, 1-5.

⁶¹ FO, 371/5048, 230.

⁶² Satan 2020, s.176-178.

⁶³ Bozkurt 2014, s.295-296, 300.

⁶⁴ FO, 371/5046, 72-74.

Perring, söz konusu raporlarında, Samsun ve çevresindeki milliyetçilere örnekler vermiş ve Türklerin, Samsun, Giresun, Ordu ve Sivas vilayetine bağlı yerlerde bir takım askeri hazırlıklar yaptıklarını, askere alımların başladığını ve cephanenin iç bölgelere taşındığını aktarmıştır. Giresun ve Ordu’da Müslüman çetelerin olduğuna dikkat çeken Perring, bölgede yapılan toplantılarda halkın, bir müttefik işgali söz konusu olursa karşı çıkacakları konusunda birleştiğini ve Ordu şehrindeki Türklerin işgal durumunda, Hıristiyanların da kendilerine katılmalarını istediğini iletmiştir. Erbaa ve Niksar’dan Perring’e gelen bilgilere göre ise Türkler cephane bulmak için Rum köylerini aramaktaydılar. Bu süreçte birçok Rum katil de tutuklanmıştı. Ayrıca, Erbaa ve Niksar arasındaki köprüye çok sağlam nöbetçiler yerleştirilmişti ve bunlar, gelip geçen bütün yolcuları sorgulamaktaydı.⁶⁵

Perring’e göre bahsi geçen bölgede, Tokat, diğerleriyle karşılaştırıldığında, Türklerin, Milliyetçilere karşı görece kayıtsız oldukları yerlendendi. Hatta bundan dolayı Mustafa Kemal yerel askeri komutana, emirler yerine getirilmezse görevden alınacağına dair bir telgraf bile göndermişti. Milliyetçilerin en güçlü oldukları yer ise Amasya idi.⁶⁶

Samsun ise Amasya gibi Milliyetçilerin güçlü bir destek tabanının olduğu yerlendendi. Ancak Perring, 31 Mart tarihli raporunda, daha önceki 22 Mart tarihli raporuyla çelişerek, 15. Fırka Komutanı Albay İsmail Bey’in açıkça Milliyetçilerin yanında yer aldığı yazmıştır. Ona göre, İsmail Bey’in emriyle, Müttefik yanlısı gazeteler yok edilmiştir. Ayrıca milliyetçiler Ziraat Bankasındaki nakit parayı, Duyunu Umumiye ve Gümrük gelirlerini ele geçirmişlerdir. Bunların yanı sıra, Yüzbaşı Perring, Mehmet Bey isimli birisini kasabadaki Türk çetelerinin başı olarak göstermiş, onun kasabadaki tehlikenin kaynağı olduğunu iletmiş ve sonra, “*eğer ben Rum köylüleri yeterince silahlandırabilirsem, bu tehlikenin üstesinden geleceklere inanıyorum*” demiştir.⁶⁷

Perring’in raporlarından anlaşıldığı üzere, o dönemde Türk Milli kuvvetlerin teşkilatlanmaları, bölgedeki İngiliz kontrol subaylarını tedirgin etmiştir. Yüzbaşı Perring’in raporlarında en çok dikkati çeken yer ise, Türklere karşı Rum köylülerini silahlandırmayı planlaması ve Türk çeteleri dediği Kuva-yı Milliye’ye karşı harekete geçirmek istemesidir. Başından beri bölgedeki Hıristiyan unsurların güvenliği için bölgede olduklarını vurgulayan İngiliz subaylarının esasen asıl amaçlarının Milli Mücadeleye ket vurmak, onu sonlandırmak olduğu görülür.

Nitekim İtilaf Devletleri, başından beri gizli gizli Karadeniz Bölgesi’ndeki Rum çetelere silah dağıtmışlar ve bu çeteleri, bölgedeki Müslüman halka karşı kullanmışlardır. İngiliz yetkililerin bu dönemde Müslüman halkı korkutmak için kullandıkları bir başka yöntem ise Hıristiyan unsurların isteği üzerine Karadeniz’e gelerek gemilerle güç gösterisi yapmalarıydı.

İngiliz zırhlılarından H.M.S. Venetia, H.M.S. Revenge ve H.M.S. Ramillies’in 19-25 Nisan 1920’de Giresun, Trabzon, Samsun ve Sinop’u ziyaret ederek Türklere gözdağı vermek istemeleri, yukarıda bahsi geçen ikinci metoda en iyi örneklerdendir. Ziyarete dair raporları bir üst yazıyla İngiltere Dışişleri Bakanlığına aktaran Yüksek Komiser’e

⁶⁵ FO, 371/5047, 136-143.

⁶⁶ FO, 371/5047, 144.

⁶⁷ FO, 371/5046, 236-238; FO, 371/5046, 68-78; FO, 371/5047, 144-145.

göre, İngiliz gemilerinin ziyaretleri Hristiyanlar için büyük bir moral kaynağı olmuş ve Türkler üzerinde de büyük bir etki yapmıştır.⁶⁸

Gemilerden HMS Venetia, Samsun'daki Yüzbaşı Perring'i de alarak, Giresun'a ilerlemiştir. Perring, 22 Nisan 1920 tarihli raporunda Giresun'a vardığında hakkındaki şikâyetler dolayısıyla, Topal Osman'ı filo komutanına götürmek istediğini aktarmış ancak kendilerine Osman Ağa'nın başka bir yerde olduğu iletilmiştir. Buradaki amaçları muhtemelen Topal Osman'ı tutuklamaktır. Çünkü 31 Mart tarihli raporunda Perring, bölgeden Osman Ağa'nın alınması gerektiğini, bunun ancak Britanya savaş gemilerindeki personelin kullanılmasıyla mümkün olacağını yazmıştır.⁶⁹ Perring, Trabzon'a gittiğinde ise Müstahkem Mevki Kumandanı Ali Rıza Bey'le görüşerek Rus askeri malzemesinin teslimini istemiştir. Ayrıca Yüzbaşı Perring, Ali Rıza Bey'e Rus askeri misyonundan Albay Anonief'i (Yunan asıllı subay, Rum çetelerini organize etmekte görevliydi) kabul etmek zorunda olduklarını iletmıştır. Bu ziyaretlerinin ardından Samsun'a dönen Yüzbaşı Perring limanda H.M.S. Revenge ve H.M.S. Ramillies ile buluşmuştur. Gemilerin Samsun'a gelişiyle sabah saat 9'da 700 kişilik bir grup karaya çıkmış ve sokaklarda dolaşmıştır. Perring'e göre, askerlerin şehirde dolaşmaları çok iyi bir etki yapmış, Türkler güç gösterisinden etkilenmişlerdir. Öyle ki filonun Samsun'a gelmesiyle tüm milliyetçi liderler şehirden ayrılmışlar, 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey de Kavak'a çekilmiştir. Ayrıca tüm askeri gruplar da Kavak'ta toplanmıştır. Muhtemelen filo ayrıldıktan sonra geri döneceklerdir. Perring'in 23 Nisan tarihli raporuna göre şehirdeki asayiş iyi durumdadır. Türklerin, Rumlardan bir kıskırtma almadıkça olay çıkarma ihtimalleri yoktur.⁷⁰ Yüzbaşı Perring'in çizdiği bu olumlu tablonun 24 Nisan tarihinde yani bir gün sonraki raporunda değiştiği görülmektedir. Kuşkusuz bu durumun sebebi Perring'in TBMM'nin açıldığını öğrenmesidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasından Sonra İngilizlerin Karadeniz Bölgesi İle İlgili Raporları

Bilindiği gibi İstanbul'un işgali ve meclisin kapatılmasından sonra 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM açılmıştır. Bundan sonra Milli Mücadele Ankara merkezli olarak devam etmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Perring 23 Nisan'da gönderdiği raporunda Rumlardan bir kıskırtma gelmedikçe Türklerin olay çıkarma ihtimallerinin olmadığını bildirmişti. Ancak TBMM'nin açılmasından sonra 24 Nisan 1920 tarihli raporunda, bir gün öncesinde verdiği bilgilerin tam aksine Türklerin Rumlara karşı tavırlarının değiştiğini ve bir saldırı için Ankara'dan emir beklediklerini iletmıştır. Ayrıca Türklerle yapılacak barış antlaşmasının da Hristiyanlar için tehdit oluşturacağını ve korunmaları gerektiğini yazmıştır. Elinde hiçbir kanıt bulunmadan raporunda bunu yazmasının sebebi ise Amasya ve Merzifon'dan dönen Amerikan konsolosunun kendisine verdiği bilgilerdir. Konsolos yolda gelirken sayıları her bir grupta yaklaşık 150 olmak üzere birçok silahlı Türk gruplarına denk geldiğini ve bu birliklerin Kavak'a doğru gittiklerini yazmıştır.

⁶⁸ FO, 371/5048, 79-82.

⁶⁹ FO, 371/5047, 135-142.

⁷⁰ FO, 371/5048, 80-84.

Perring, Türk birlikleriyle ilgili aldığı bu haberdan sonra Hristiyanların katledileceğini raporlamıştır.⁷¹ Aslında daha önceki raporlarında Türklerin bu teşkilatlanmalarının sebebinin müttefik işgalini ülkelerinde istememeleri olarak aktarmıştı. Hatta Ordu şehrinde ve daha pek çok yerde Türklerin, işgale karşı Hristiyan nüfusu da kendileriyle beraber direnişe çağırdıklarını belirtmişti. Ancak meclisin açılmasının, Perring üzerinde bir korku yarattığı ve bu sebeple Hristiyanların katledilebileceğini daha çok dillendirmeye başlamasına neden olduğu görülür.

Nitekim Mayıs ayında gönderdiği raporlar da bu durumu kanıtlar niteliktedir. 3 Mayıs tarihli raporunda, Samsun'un tamamen milliyetçilerin kontrolünde olduğunu belirtmiş, 15 Mayıs tarihli raporunda ise, Terme ve Bafra'daki Türklerin milliyetçi propagandadan ve çetelerin varlığından, yolların sürekli kapalı oluşundan şikâyet ettiklerini iletmiştir. Ona göre Milliyetçi hareket civarda halk tabanında hiç rağbet görmüyordu, eğer merkezi hükümet buraya birlikler gönderirse, iç bölgelere girmediği sürece, oradaki hiç kimse buna karşı çıkmazdı. Aksine merkezi hükümetin kuvvetleri Müslümanlar tarafından hoşgörülle karşılanırdı. Perring'e göre, halkın asıl şikâyeti, merkezi hükümetin onlarla ilgilenmemesinden ve hatta iletişime bile geçmeyişindendi. 20 Mayıs tarihli raporunda aynı durumun Samsun için de geçerli olduğunu, Milliyetçi hareketin ticaret vb. kısıtlamalarından dolayı Samsun'da da antipati topladığını, eğer merkezi hükümet milliyetçilere karşı bir şey yapmak isterse burada da iyi karşılanacağını yazmıştır.⁷² Raporlarda da görüldüğü gibi Yüzbaşı Perring bu bölgeye, bu defa da Osmanlı Hükümeti kuvvetlerinin gönderilmesini sağlamaya çalışmış ve milliyetçilere karşı bir müdahale önermiştir. Çünkü o sıralar Batı cephesinde Türk birliklerine karşı İstanbul Hükümeti'yle beraber kuvvet oluşturuluyordu. Kontrol subayı, aynı durumun burada da uygulanabileceğine dair mesaj vermiştir.⁷³

Ancak Perring'in bu iddiaları gerçeklerle bağdaşmamaktaydı. Zira bunu 17 Haziran 1920 tarihli raporunda da görmek mümkündür. Bu raporunda Perring, 16 Haziran günü milliyetçi olarak tanımladığı, Samsun Mutasarrıfı Ahmet Nafiz Beyle görüşmüş ve mutasarrıf kendisine, Sevr Barış Antlaşmasının şartlarını reddedeceklerini, Türklerin 1000 yıldır özgür yaşadıklarını köleliği ya da Mısır'da olduğu gibi bir kontrolü kabul etmeyeceklerini söylemiştir.⁷⁴

İlaveten Perring, 3 ve 6 Temmuz 1920 tarihinde gönderdiği raporlarda çok geniş sayıdaki Laz gruplarının Samsun'a geldiğini, bölgenin her yerinde gerçekleşen toplantılarda yapılan ateşli konuşmaların Hristiyanları tedirgin ettiğini, bu sebeple de Hristiyan ahalinin Majestelerinin gemilerinin Samsun'un doğu kıyılarına (Ordu, Giresun, Ünye) daha sık gönderilmesini istediğini iletmiştir. Ancak 15. Fırka Komutanı Yarbay Şefik Bey, kendisine müttefiklerin Samsun'da karaya çıkmalarına izin verilmeyeceğini söylemiştir. Ayrıca Yüzbaşı Perring "*Hiçbir olay olmamasına rağmen şu noktaya dikkat çekmek istiyorum ki nüfusun genelinde tansiyon artmış durumda*" diye eklemiştir. Perring'in raporunda da görüldüğü gibi artık milli kuvvetler bölgeye gelmek

⁷¹ FO, 371/5048, 124-129.

⁷² FO, 371/5048, 153-156; FO, 371/5049, 141-144.

⁷³ FO, 371/5049, 90-94.

⁷⁴ FO, 371/5052, 117-118.

Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik Faaliyetleri

isteyen müttefiklere izin vermiyorlardı. Bu durum karşısında Samsun'daki temsilci Yüzbaşı Perring de buradan ayrılmak zorunda kalmıştır.⁷⁵

Bölgeden ayrılmak zorunda kalan Perring'e İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği tarafından Sinop ve Rize arasındaki kıyı kasabalarına ziyaret düzenlemesi önerilmiştir. Bu ziyaret için Perring, 8 Temmuz'da Samsun'dan ayrılmış ve Giresun, Tirebolu, Trabzon, Samsun ve Sinop gibi kıyı şehirlerinde karaya çıkmak istemiş ancak gittiği yerlerde hoş karşılanmamıştır. Giresun'da kendisini kabul eden Osman Ağa ise 9 Temmuz günü, Perring'i şehrin ileri gelenleriyle görüşürmüş ve ona Yunan ordusu karşısında Türklerin uğradıkları zulmü aktarmıştır. Ayrıca Topal Osman, Perring'e, Yüksek Komiserlere iletmesi için bir mektup da vermiştir. Mektupta Osman Ağa özetle, kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere ölmek pahasına bile olsa Sevr Barış Antlaşmasını imzalamayı reddettiklerini, Müttefiklerin kendilerinden çaldıkları malzemeleri dişleri ve tırnaklarıyla temin ettiklerini, İngiltere'nin Türkleri yok etme politikasına karşı olan bu dargınlığın sadece Anadolu'da olmadığını, sürekli iletişim halinde oldukları tüm İslam dünyasında da olduğunu yazmıştır. Ayrıca Osman Ağa, İngiltere'nin 600 yıllık İslam hükümetini, Ermenilere ve başka gruplara hükümet hakkı vererek öldürmeye çalıştığını ve bunun sonucunda cesetlerin dirildiğini, sonuç olarak bu yıkma politikası son bulmazsa dünyayı kana bulayacaklarına yemin ettiklerini yazmıştır. Yüksek Komiserin bu mektup karşısındaki kızgınlığını İngiltere Dışişleri Bakanlığına gönderdiği rapordan anlamak mümkündür. Söz konusu raporunda, Osman Ağa'yı, bilgisiz ve zalim bir fanatik olarak tanımlamış ve kendisine Giresun bölgesinde küçük bir despotluk kurduğunu yazmıştır.⁷⁶

Bundan sonraki süreçte kıyılarına gelen İngiliz gemilerinin karaya çıkışlarına izin verilmemiştir. Buna rağmen bölgedeki Hıristiyanlar adına Patrikhane temsilcileri sık sık İngiliz yetkililere şikâyet mektupları yazarak, Müttefik gemilerinin Karadeniz'e gelmeleri için isteklerde bulunmuşlardır. Bu istekler, Yüksek Komiserliğin Ermeni ve Rum bölümünde yapılan toplantılar aracılığıyla İngiltere Dışişleri Bakanlığına iletilmiştir.⁷⁷

Gelen mektuplar içerisinde Osman Ağa hakkındaki şikâyetlerin oldukça fazla yer tuttuğu dikkat çekmektedir.⁷⁸ Eylül 1920'de sayısı artan şikâyet mektuplarını, Dışişleri Bakanlığına ileten Yüksek Komiser kendi üst yazısında, Patrikhaneden alınan haberlerin fazlasıyla abartılı olabileceği ve bu sebeple doğru bilgiye her zaman ulaşamayacağı notunu düşmüştür.⁷⁹ Onun bu yorumundan, Patrikhanenin ve Rumların yazdıkları şikâyet mektuplarında abartılı ifadeler kullandıklarını fark etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kuşkusuz bu yorumu, sadece bu örneklerden kaynaklı değildir. Zira o dönemde Anadolu'da ilerleyen Yunan ordusu Türk halkına karşı katliamlar yapmasına rağmen Rum ve Ermenilerinin katledildiği şeklinde propagandalar yapılmaktaydı. Anlaşılan İngiliz yetkilileri de bu durumun farkına varmışlardı.

⁷⁵ FO, 371/5050, 199-201; FO, 371/5054, 132.

⁷⁶ FO, 371/5054, 125-131; ADM, 137/1744, 198-200.

⁷⁷ FO, 371/5214, 32-43.

⁷⁸ FO, 371/5214, 58-62;

⁷⁹ FO, 371/5214, 38-43.

Ayrıca Eylül ayı boyunca Karadeniz Bölgesi'nden gönderilen bu şikâyet mektuplarında Hristiyan unsurlar bölgeye İngiliz savaş gemilerinin gönderilmesini istemişlerdir. İlâveten Trabzon Rum Metropoliti Hrisantos, Pontus Komitesi Başkanı M. Joannides ve Yunan Ordusundan Albay Katheniotis, İngiliz Yüksek Komiserliğine, Britanya Hükümeti'nin kontrolü altında Kafkasya Hristiyan Konfederasyonu kurulmasını önermişlerdir. Buna göre Gürcistan, Ermenistan ile birlikte bu konfederasyonda Pontus Cumhuriyeti de olmalıydı. Onların bu isteklerini 3 Eylül 1920'de İngiltere Dışişleri Bakanlığına ileten Yüksek Komiser Amiral Robeck *"bu beyefendilere göre Pontus yerlilerinin oluşturduğu ordu şu anda 3000-4000 kişi civarındadır"* demiştir. Ayrıca bunların bölgede özel birliklere dönüştürülebileceğini ve Yunan Hükümeti'nin de onlara 5 veya 6 taburluk destek verebileceğini iletmıştır.⁸⁰

Belgeden, Rum ileri gelenlerinin Paris Barış Konferansından beri ısrarla savundukları, Pontus Devleti fikrinde hâlâ ısrar ettikleri ve Kafkasya'da bir konfederasyon önerdikleri anlaşılmaktadır. Bunu sağlamak için Rum çeteleri, asayişi ihlal için çok sayıda suç işlemişlerdir.

Rumlar işledikleri bu suçlara rağmen, daha önce de bahsedildiği üzere, İtilaf Devletlerini bölgeye çekebilmek için Müslüman çetelerin kendilerine saldırdığı yönünde şikâyetlerini sürdürmüşlerdir. Bölgedeki Hristiyanların iddialarının aksine 1920 yılında özellikle Samsun, Amasya, Bafra'da Çarşamba, Terme, Köprü, Lâdik civarındaki Rum çeteleri Müslümanları katletme, hırsızlık ve köy yakma gibi suçlarda başı çekmekteydi.⁸¹ Üstelik adeta ordu haline gelen Rum çetelere karşı Türk askeri otoriteleri, batı cephesinin kritik durumundan dolayı her zaman ciddi önlemler alma fırsatı bulamamışlardır.

Hristiyanların dikkat çekebilme konusundaki faaliyetleri o dönemde işe yaramış ve İngilizler durumu yerinde kontrol etmek için Karadeniz kıyılarına teftiş gezileri planlamışlardır. Müteakip başlık altında değerlendirilen İngiliz belgeleri ve raporlarından anlaşıldığı kadarıyla, 1921 yılında, İngilizlerin yanı sıra Yunanistan da Karadeniz kıyılarını ablukaya almıştır.

1921 Yılında İngilizlerin Karadeniz Bölgesi'ne Dair Raporları ve Çetelerin Sonu

1921 yılı itibarıyla Yunanistan'ın Anadolu'daki faaliyetleri artmıştır. Bunun en önemli nedeni veya gerekçesi, Batı cephesine yapılan nakliyatı engellemektir. Bu amaçla Yunanistan 26 Mart'ta Karadeniz kıyılarını ablukaya almıştır.⁸² Ayrıca Yunan yetkililer Bolşeviklerle Türklerin ilişkilerini takip ederek İngilizleri durumdan haberdar etmiştir.⁸³ İngiliz gemileri ise, 1921 yılında Karadeniz'e gelerek hem bölgedeki durumları öğrenmeye hem de bu ziyaretlerle Türklere gözdağı vermeye amaçlamışlardır. Ancak amaçlarında başarılı olamayacaklardır, zira İtilaf gemilerinin bölgedeki şehirlerde karaya çıkmalarına izin verilmemiştir. Ayrıca bu kurala Karadeniz limanlarına ticaret kaygısıyla gelen müttefik gemileri mürettebatları da dâhil edilmiştir.

---

⁸⁰ FO, 371/5055, 195-198.

⁸¹ Kurt (Yayına Haz.) 1995, s.213, 245, 259, 261, 267, 285, 294.

⁸² Atabey 2006, s.89-90, 105.

⁸³ ADM, 137/1768, 448-450.

Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik Faaliyetleri

Bu duruma örnek olarak 29 Haziran 1921'de Donanma Bakanlığında İngiltere Dışişleri Bakanlığına gönderilen rapor verilebilir. Buna göre, Zonguldak'a kömür almak için gelen Britanya gemisi SS. Richdale Kaptanı E. H. Davy kıyıya varınca bir Türk Polisi tarafından tutuklanıp, aniden polis merkezine götürülmüştür. Bu durumu protesto ettiğini söyleyen İngiliz kaptana Türk yetkilileri tarafından verilen cevap ise hiçbir Britanya memurunun Türkiye'yle barış yapılana kadar karaya çıkmasına izin verilmeyeceği yönündedir. Bunun sebebi ise, Britanya'nın Anadolu'da Yunanlılara yardım etmesi olarak açıklanmıştır. Richdale isimli geminin kömür almasına müsaade edilmiş ancak personelin karaya çıkmasına izin verilmemiştir.⁸⁴

Gelen haberler üzerine Karadeniz'deki durumları yerinde görmek isteyen İngilizler de Karadeniz'e bir teftiş planlamışlardır. Görevin sorumlusu Knox'a, Richard Webb tarafından ilk olarak 23 Aralık 1920'de talimatlar verilmiştir. Bu teftiş önce Doğu Karadeniz şehirlerine planlanmıştır.⁸⁵ 1921 yılının Temmuz ayında ise tüm kıyı şeridini kapsamıştır. Buna göre, H.M.S. "Sportive" isimli gemiye komuta eden Kraliyet Donanması subaylarından Komutan C. H. Knox Little bu gezisine 27 Temmuz günü H.M.S Sepoy ve Sportive isimli gemilerle İstanbul'dan çıkarak başlamış ve İnebolu, Sinop, Samsun, Vona, Giresun, Trabzon, Rize gibi yerleri ziyaret etmiştir. Knox isimli komutanın 27 Temmuz-3 Ağustos 1921 arasında gezisinde yaşadıklarını aktardığı rapordan anlaşıldığına göre kendisine Sinop dışında hiçbir yerde karaya çıkış izni verilmemiştir. Sinop'ta da karaya çıkmalarına rağmen şehri dolaşmalarına müsaade edilmemiştir. Bahsi geçen şehirlerde karaya çıkamayan İngiliz Komutan buna rağmen bu şehirler hakkında ayrıntılı raporlar yazmıştır.⁸⁶

Knox isimli komutan, verdiği bilgilerin kaynaklarının Samsun'da iken karşılaştığı, Trabzon'dan dönmüş olan Amerikan destroyeri Williamson ve Batum'dan gelmiş olan İtalyan gemisi S.S. Remo olduğunu iletmıştır. Bunun yanında gittiği şehirlerin kıyısında denizden bakarak gördüklerini de raporuna eklemiştir. Raporunda genel olarak şehirlerdeki Hristiyanların durumlarından bahsetmekle birlikte, Türklerle Bolşeviklerin ilişkilerine, Bolşeviklerin Türklere silah yardımında bulunup bulunmadığına dair bilgiler de sunmuştur. Ayrıca çete olarak adlandırdığı Osman Ağa'nın Giresun'u yönettiğinden de bahsetmiştir. Bu raporda en çok dikkati çeken nokta, İngiliz yetkililerin kendilerinin tarafsızlığına inanmayan Türklerin davranışlarına şaşırmasıdır. Çünkü Knox isimli komutana gittiği yerlerdeki Türkler, İngilizlerin Yunanlılara yardım ettiklerini söylemişler, bu yüzden Karadeniz kıyılarına İngiliz yetkililerin çıkışlarına izin verilmeyeceğini belirtmişlerdir. Knox'a göre, Türkler, Fransız ve İtalyan yetkililere daha iyi davranmaktaydı. Son olarak da Knox, Karadeniz'de Ankara Hükümeti'nin emirlerin uygulandığını, genel olarak Karadeniz'in sessiz olduğunu ve Donanma kuvvetleri açısından istikametin Sinop veya Zonguldak olması gerektiğini çünkü diğer yerlerde karaya çıkamayacaklarını eklemiştir.⁸⁷

---

⁸⁴ FO, 371/6498, 112-113.

⁸⁵ ADM, 137/1769, 378-379.

⁸⁶ FO, 371/6498, 159-166.

⁸⁷ FO, 371/6498, 159-166.

İngiltere Donanma Bakanlığının 20 gün sonrası için benzer bir teftiş faaliyeti daha planladıkları görülür. Başkomutan J. M. de Robeck tarafından 2 Eylül 1921'de Iron Duke isimli İstanbul'daki gemiden, İngiliz Yüksek Komiserliğine gönderilen rapora göre, Majestelerinin gemilerinden (H.M.S.) Montrose ve Trinidad 23 Ağustos 1921'de İstanbul Büyükdere'den yola çıkmıştır. 26 Ağustos'ta Trabzon'a varan Montrose'un Komutan L. E. Crabbe'nin aktardığına göre, karaya çıkmalarına izin verilmediği gibi sordukları hiçbir soruya da cevap verilmemiştir. Crabbe, denizden bakınca şehirde birkaç Rus gördüğünü ancak bunların sıradan giyimleri sebebiyle Bolşevik olmadıklarını aktarmıştır. Ayrıca, şehrin tamamen normal olduğunu, yerlilerin tepelere çekildiğine dair iz olmadığını belirtmiştir. Bundan sonra Trinidad isimli gemi Tirebolu'ya, Montrose ise Rize'ye gitmiş, ancak onların da karaya çıkmalarına izin verilmemiştir. Ancak Trinidad gemisinin Komutanı J. H. Yorke, Tirebolu'daki yetkili komutanla görüşmüş ve bu kişi Yorke'a Yunanlılar tarafından işlenen suçların listelendiği bir kitap göstermiştir. Yorke, Tirebolu'da Hristiyanların hala yerlerinde olduğunu raporuna eklemiştir. Bundan sonra gemiler Giresun'a gitmiştir. Buradaki yetkili isim Binbaşı Hamdi de İngilizlere, kendisinin onlarla konuşma ve önerilerini tartışma gibi bir yetkisi olmadığını belirtmiştir. Ayrıca İngilizlerin kendilerine gönderdikleri mektubu, dilinin Yunanca olmasından, uluslararası dil olan Fransızca veya Türkçe olmamasından dolayı kendilerine iade ettiklerini, herhangi bir cevap almak istiyorlarsa Ankara Hükümeti'ne başvurmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu tepkiler üzerine Giresun'dan ayrılan gemiler daha sonra Samsun'a gelmişler ancak burada da karaya çıkma izni alamamışlardır. Samsun'da gördükleri Amerikan gemisi Mofarland'dan edindikleri bilgilere göre şehirdeki Rum erkekleri sürülmüş, kadınların ve çocukların ise şehirde kalmalarına izin verilmiştir.⁸⁸

Samsun'dan 28 Ağustos'ta Sinop'a geçen gemiler, burada da karaya çıkmamışlar ancak Yunanlıların birkaç gün evvel burayı bombaladıklarını öğrenmişlerdir. Daha sonra bu gemilerden Montrose isimli gemi, İnebolu'ya geçmiş fakat orada da karaya çıkmamıştır. Ancak gemideki İngiliz yetkili, burada konuştuğu polis şefinden Yunanların bayramda iki defa şehri bombaladıklarını öğrenmiştir. Montrose isimli gemi ise 29 Ağustos'ta Karaağaç'a geçmiş, Amasra ve Bartın'dan sonra Zonguldak'a gitmiş ve yine Montrose personelinin karaya çıkmasına izin verilmemiştir. Komutanın şehirdeki Fransız temsilcisinden aldığı haberlere göre şehirdekiler Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemekteydi. Bununla birlikte her ne kadar Rumlardan bazıları sürülmüş olsa da, yerli halk Hristiyanlara kötü davranmamaktaydı. Bu görüşmelerden sonra gemiler Zonguldak'tan ayrılmış ve İstanbul'a dönmüşlerdir.⁸⁹

1919-1921 yıllarına ait bu raporlardan da açıkça görüldüğü üzere, İngilizler, karaya çıkmalarına izin verilmediğinden, bölgedeki olaylar hakkında kesin bir bilgi sahibi olmamalarına rağmen, Rumlardan veya onların adına konuşan Patrikhane ile din adamlarından aldıkları bilgilerden yola çıkarak, bölgedeki Hristiyanların güvenliğinin kalmadığına dair raporlar yazmışlardır. Oysa tam tersi bir durum söz konusudur. 1920 ve 1921 yıllarına bakıldığında Karadeniz'de sayıları 25.000 olan Rum çetelerin Müslüman halka yönelik pek çok suç işlediği görülür. Sivil halka yönelik katliamların 1921 yılının

⁸⁸ FO, 371/6498, 168-170.

⁸⁹ FO, 371/6498, 170-186.

Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik Faaliyetleri

sonuna doğru toplu katliamlara dönüştüğü Küpecik, Duayeri, Ortaklar Esen köyü örneklerinde de görülmektedir.⁹⁰

Rum çetelerin bu tür faaliyetlerini engellemek veya sonlandırmak için Karadeniz Bölgesi'ndeki yerel yetkililer pek çok yola başvurmuşlar, önlemler almaya çalışmışlardır. Ancak bu önlemler yeterli olmamış ve bunun üzerine TBMM Hükümeti'nin onayı ile 9 Aralık 1920 tarihinde karargâhı Amasya'da olan Merkez Ordusu kurulmuştur. Hemen belirtmelidir ki Merkez Ordusunun sorumluluğu sadece bu bölgede faaliyette olan Rum çetelerle ve onların yaptıklarıyla sınırlı değildi; bölücü faaliyetleri olan tüm grupları ve onların tüm faaliyetlerini kapsamaktaydı. Bu bağlamda, Merkez Ordusu, sadece Rum çetelerin yaptıklarına karşı önlemler almamış, Sivas ve civarındaki Kürtlerin, ayrıca Karadeniz'deki bölücü Çerkezlerin faaliyetlerini de engellemeye çalışmıştır.⁹¹ Dolayısıyla Merkez ordusu bölgede Rum eşkıyaları ile beraber asayışı bozan tüm çeteleri takip ve tenkil için çaba harcamıştır⁹² Bu ordunun çabalarına rağmen Karadeniz'deki çetecilik faaliyetleri 1923 yılının Şubat ayında ancak son bulmuştur.

Sonuç

Bu makalede, ağırlıklı olarak İngiliz belgeleri, özellikle de İngiliz Hükümetinin talimatıyla Karadeniz Bölgesi'ndeki gelişmeleri takip ve teftiş etmeleri için görevlendirilen İngiliz Yüksek Komiserliğine ve Donanma Bakanlığı'na bağlı subaylarının raporları esas alınarak 1919-1921 yılları arasında Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren çetelerin kimler olduğu ve amaçlarının neler olduğu aktarılmıştır.

Elde edilen sonuçlara bakıldığında bölgedeki en kalabalık çeteleri, sayıları 25.000'ni bulan Rumların oluşturduğu görülür. İngiliz raporlarında bölgedeki Rum çeteleri intikam/korunma gibi amaçlarla sadece Müslümanlara saldıran çeteler olarak tanımlanmıştır. İngiliz subaylardan, Yüksek Komiserliğe giden raporlarda Rum çetelere dair genel bir sempati olduğu görülmektedir. Raporlarda, Rum çetelerin dağıtılmasıyla ilgili herhangi bir öneriye rastlanmadığı gibi aksine İngilizlerin Rum çetelere yardım ettiklerine dair kanıtlara rastlanmıştır. Bununla birlikte az sayıdaki bazı raporlarda ise Rum çetelerin Pontus devleti kurma hayaliyle birlikler organize ettikleri ve gerçekte onların katıksız çeteler oldukları yazılmıştır. Bu tür az sayıda farklılık içeren, görece daha objektif raporlara rağmen, bölgeye gelen İngiliz kontrol subaylarının genelde taraflı bir tutum benimsedikleri tespit edilmiştir.

İngiliz raporlarına göre, Karadeniz Bölgesi'nde asayışı bozan diğer grup, Rumlara kıyasla çok az sayıdaki, Müslüman veya Hıristiyan ayırt etmeksizin herkese saldıran, Müslüman çeteleriydi. Bu raporlarda kastedilen Çarşamba civarındaki çeteler ile asker kaçaklarının oluşturduğu çetelerdir. Yine, İngiliz Donanma Bakanlığı'na bağlı subayların ve kontrol subaylarının Laz çeteler olarak tanımladığı çeteler vardır. Onların tanımına göre bu çeteler, Müslüman halk tarafından Rum çetelere karşı korunmak amacıyla

⁹⁰ Bkz. Kurt 1995, s.253-255, 293-296, 302, 313-329.

⁹¹ Balcıoğlu 2013, s.56.

⁹² ATASE, İSH, 768-72; ATASE, İSH, 635-132.

tutulmuştur. İngiliz kontrol subaylarına göre, bölgedeki asayışı bozan asli unsur 200-300 kişilik Laz çeteleriydi ve onlar öldürülürlerse problemler çözülecekti.

İngiliz yetkililerin verdiği bilgilere göre bölgedeki bir diğer çete grubu da (Kuva-yı Milliye güçleri) Türk düzensiz birlikleriydi. Onların ifadelerine göre, bu gruplar ülkelerindeki yabancı işgaline karşıydılar ve bu amaçla hareket etmekteydiler. Özellikle kongreler döneminden sonra İngiliz subaylar, Türk askeri kuvvetlerinin teşkilatlanmalarını araştırmış, Milli Mücadele'nin yayılmasını takibe almıştır. Kontrol subayları, çete olarak tanımladıkları Türk birliklerine karşı Yüksek Komiserliğe ve onun vasıtasıyla İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bazı çözüm önerileri sunmuşlardır. Bunlar içinde en çok vurguladıkları acilen Karadeniz'e İngiliz askerlerinin çıkarılması olmuştur. Muhtemelen bu önerilerin de dikkate alınmasıyla Samsun ve Merzifon'a Mart 1919'da çıkarılan İngiliz askerleri, Eylül 1919'da bölgeden çekilmeye başlamıştır. Bu gelişme üzerine kontrol subayları bölgeye bazı yeni İngiliz birliklerinin çıkarılmasını teklif etmişlerdir. Bu mümkün olmayınca da bölgedeki Rumları silahlandırmayı ve teşkilatlandırmayı önermişlerdir. Bununla, Türk birlikleriyle Rum çetelerini savaştırmayı amaçlamışlardır ve bunda başarılı da olmuşlardır.

TBMM'nin açılmasından sonra ise kontrol subayları bölgeye bu defa da Osmanlı Hükümeti kuvvetlerinin gönderilmesini sağlamaya çalışmışlardır. Ancak bu gerçekleşmeyince Karadeniz'e İngiliz gemilerinin gönderilerek Müslüman halka gözdağı verilmesini istemişlerdir. Kontrol subaylarının bu istekleri kabul edilmiş, 1920 ve 1921 yılı boyunca İngiliz savaş gemileri Karadeniz'de daha önce başlayan ablukalarını sürdürmüşlerdir. Onların bu faaliyetleri içerideki Rum çetelere moral kaynağı olmuştur.

Verdikleri bilgiler göz önüne alındığında, İngiliz belgelerinin bazı konularda çok da tutarlı olmadıkları görülür. Bunun en önemli kanıtı, bu çalışmada esas alınan zaman aralığındaki raporları yazan İngiliz subaylarının, Karadeniz Bölgesi'ne geldikleri andan itibaren Hıristiyanlara yönelik en küçük bir olayı bile asayiş ihlali olarak değerlendirirken, Rum çetelerinin Müslümanlara saldırıları hakkında neredeyse hiçbir rapor göndermemiş olmalarıdır.

Yüksek Komiserliğe giden bu raporlardaki taraflı tutumun başlıca sebebi, İngiliz subayların teftiş başlığı altında yaptıkları gezilerde gittikleri yerlerde ilk önce Rum ve Ermenilerle görüşmeleri ve onların aktardıkları bilgileri raporlamış olmalarıdır. Bu konudaki bir başka sıkıntı ise bölgedeki Hıristiyanların İtilaf müdahalesini bölgeye çekebilmek için ellerinden geleni yapmış olmalarıdır. Rumların taraflı yaklaşımlarını dinleyen subaylar, kendilerince buldukları çözüm önerilerini üstlerine ilemişlerdir. Yüksek Komiserlik ise bu raporları bir üst yazıyla Londra'ya Dışişleri Bakanlığına göndermiştir. Böylece raporların yoğunluğundan Karadeniz'de Hıristiyanlara yönelik gerçek bir tehdit varmış algısı doğmuştur. Ancak raporlar incelendiğinde, çoğu zaman somut örnekler sunmadıkları ve varsayımlar içerdikleri görülür. Bu noktada, dönemin Osmanlı arşiv belgelerinin kullanılması, analiz edilmesi ve söz konusu İngiliz belgeleriyle karşılaştırılması, bu belgelerde verilen birçok bilginin çok daha nesnel bir biçimde değerlendirilmesini mümkün kılmıştır.

Osmanlı ve Türk belgeleri incelendiğinde, eşkıyalık yapan herkesin din ve ırk ayrımı gözetilmeksizin Anadolu'daki askeri ve idari birimler tarafından raporlanarak, üst

Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik Faaliyetleri

yetkililere haber verildiği görülür. Söz konusu belgelerde hiçbir ayırım yapılmaksızın her türlü çete faaliyetlerinin raporlanması, daha çok Müslüman çetelere vurgu yapan İngiliz kaynaklarıyla karşılaştırıldığında, Türk kaynaklarının İngiliz belgelerine göre daha nesnel ve tarafsız olduğuna delalet eder. Benzer şekilde, çetelere karşı yerel otoritelerce bölgede alınan önlemler de, grup ya da etnisite fark etmeksizin hepsi için aynı olmuştur.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA)
Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH.EUM.)
Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.KMS)
Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri (DH.ŞFR)
Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)
İstiklal Harbi (İSH)
The National Archives (NA)
Foreign Office (FO)
Admiralty (ADM)

b. Yayınlanmış Vesikalar

- Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri, 1918-1922, Cilt I, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2009
-1952 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 1952 vd.
Şimşir 1992 Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk, I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

c. Araştırma Eserleri

- Altuncuoğlu ve Erdoğan 2019 Neslihan Altuncuoğlu ve Abdullah Erdoğan, “Arşiv Belgeleri Işığında Mustafa Kemal Paşa’nın Askerlikten İstifa Süreci” *Journal of Universal History Studies*, Cilt:2, Sayı:1, s. 62-71.
Atabey 2006 Figen Atabey, *Karadeniz’de Türk Donanması (Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
Atatürk 1997 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)* 4. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
Balcıoğlu 2003 Mustafa Balcıoğlu, *İki İsyân (Koçgiri, Pontus) Bir Paşa (Nurettin Paşa)*, Babil Yayıncılık, Ankara.
Bozkurt 2014, Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul’da İşgal Yönetimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
Doğanay 2001 Rahmi Doğanay, *Milli Mücadele’de Karadeniz (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
Eken 1995 Halit Eken, *Milli Mücadele’de Vali (Kapancızade) Hamit Bey*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
Güven 2012 Cemal Güven, *Milli Mücadele’de Mustafa Kemal Paşa’nın Yabancılarla Görüşmeleri (Asker, Siyasi Temsilci ve Gazeteciler)*, Eğitim Yayınevi, Konya.

Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ndeki Çetecilik Faaliyetleri

- Kılıç 2011 Pelin İskender Kılıç, “Samsun ve Çevresinde Pontus Çetelerinin Faaliyetleri ve Hükümetin Uygulamaları” *Turkish Studies*, Cilt:6, Sayı:2, s.485-502.
- Jaeschke 2011 Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- Kurt 1995 Yılmaz Kurt, (Yayına Haz.), *Pontus Meselesi*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.
- Okur ve Küçükuşurlu 2006 Mehmet Okur ve Murat Küçükuşurlu, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele (1918-1920)*, Serander Yayınları, Trabzon.
- Özüçetin ve Özcan 2008 Yaşar Özüçetin ve Murat Özcan “Milli Mücadele İçerisinde Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Rolü” *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt:16, Sayı:16, s.49-64.
- Satan 2020 Ali Satan, *Ya İstiklal Ya Ölüm, Kongrelerle Milli Mücadele Dönemi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Türkmen 2011 Zekeriya Türkmen, “Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a Hareketi ve Müfettişlik Bölgesindeki Faaliyetleri” *90. Yılında Milli Mücadele*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, s.63-121.
- Yerasimos 1989 Stefanos Yerasimos, “Pontus Meselesi (1912-1923)”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 43/44, s.33-76.

SUMMARY

In this article, the reports of the officers affiliated to the British High Commissioner and Admiralty, who were assigned to follow and inspect the developments in the Black Sea Region with the instruction of the British Government, were taken as a basis and the gangs operating between 1919-1921 and their aims were examined. Looking at the results, it is seen that the most crowded gangs in the region are the Greeks, whose number reaches 25,000. In British reports, Greek gangs in the region were defined as gangs attacking only Muslims for purposes such as revenge/protection. In the reports from the British officers to the High Commissioner, it is seen that there is a general sympathy for the Greek gangs.

In the reports, no suggestions were found regarding the dispersal of the Greek gangs, but on the contrary, there was evidence that the British helped the Greek gangs. However, in a few reports, it is written that Greek gangs organized units with the dream of establishing a Pontus state and in reality they were pure gangs. Despite relatively more objective reports with few such differences, it was found that British control officers who came to the region generally adopted a biased attitude. According to British reports, the other group that disrupted the security in the Black Sea Region were Muslim gangs, which were very few in number compared to the Greeks, attacking everyone regardless of Muslim or Christian. It was expressed in these reports are the gangs around Çarşamba

and the gangs formed by deserters. It was expressed in these reports are the gangs around Çarşamba and the gangs formed by deserters. Also, there were gangs that the officers and control officers of the Admiralty define as Laz gangs. Their definition, these gangs were hired by the Muslim population to protect themselves against Greek gangs. According to the British control officers, the main factor that disturbed the peace in the region was the Laz gangs of 200-300 people, and if they were killed, the problems would be solved. Information given by the British authorities, another gang group (Kuva-yı Milliye forces) in the region was the Turkish irregular units. These groups were against foreign occupation in their country and were acting for this purpose.

Especially after the congresses, British officers researched the organization of the Turkish military forces and followed the spread of the National Struggle. The control officers presented some solutions to the High Commissioner and, through him, to the British Foreign Office, against the Turkish troops, which they defined as gangs. The most emphasized among these was the urgent removal of British soldiers to the Black Sea. Probably taking these suggestions into account, the British soldiers, who landed in Samsun and Merzifon in March 1919, started to withdraw from the region in September 1919. After this development, the control officers proposed the landing of some new British troops in the region. When this was not possible, they suggested arming and organizing the Greeks in the region. With this, they aimed to fight the Greek gangs with the Turkish troops and they were successful in this.

Also the opening of the Turkish Grand National Assembly, the control officers tried to ensure that the Ottoman Government forces were sent to the region. However, when this did not happen, they wanted to intimidate the Muslim people by sending British warships to the Black Sea. These requests of the control officers were accepted and British warships continued their blockade in the Black Sea during 1920 and 1921. These activities had been a source of morale for the Greek gangs inside.

Considering the information they provide, it is seen that the English documents are not very consistent on some issues. The most important proof of this is the fact that the British officers who wrote the reports in the time period taken as the basis in this study, from the moment they arrived in the Black Sea Region, considered even the smallest incident against Christians as a violation of public order, but sent almost no reports about the attacks of Greek gangs on Muslims.

The main reason for the biased attitude in these reports to the High Commissioner is that the British officers first met with Greeks and Armenians in the places they went during their visits under the heading of inspection and reported the information they conveyed. Another problem in this regard is that the Christians in the region did their best to attract the Allied intervention to the region. The officers, listening to the biased approach of the Greek, conveyed the solution proposals they found to their superiors. The High Commissioner sent these reports with a cover letter to the Foreign Office in London. Thus, the perception that there was a real threat to Christians in the Black Sea emerged from the intensity of the reports. However, when the reports are examined, it is seen that they often do not provide concrete examples and contain assumptions. At this point, it is necessary to use, analyze and discuss the Ottoman archive documents of the period.